Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

TROLDFOLK

FORUNDERLIGE SAGN FRA HADS HERRED

JENS HOUGAARD NIELSEN
ODDER LOKALHISTORISKE ARKIV

Forfatter	Jens Hougaard Nielsen
©	Odder Lokalhistoriske Arkiv Åbygade 7 8300 Odder Tlf.: 86 54 38 70
Redaktion og layout	Jens Hougaard Nielsen og Eva Schmidt, Odder Lokalhistoriske Arkiv
Fotos	Bente Grønlund samt Odder Lokalhistoriske Arkiv
Tegninger	Jens Hougaard Nielsen
Tryk	Orla W. Bogtryk - Offset, Odder
Oplag	1.000
År	1994
ISBN	87 - 984968 - 0 - 8
Kort	Gengivet med tilladelse © Kort- og Matrikelstyrelsen A - 75 - 94 Sognekort 1 : 40.000 Oversigtskort 1 : 100.000

Udgivet med støtte fra:

Odder Komune
Kvickly, Odder
Uni-Danmarkfonden, Unibank A/S, Odder
Kjems fonden
Dansk Lokalhistorisk Forening

Tol Margrethe & Kurt

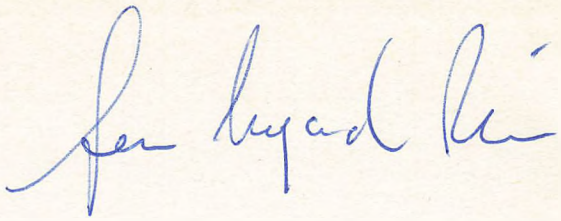

TROLDFOLK

FORUNDERLIGE SAGN
FRA HADS HERRED

JENS HOUGAARD NIELSEN

ODDER LOKALHISTORISKE ARKIV
1994

INDHOLD:

Forord 3

Indledning 5

Saxild sogn 12

Bjerager sogn 17

Hundslund sogn 21

Gosmer sogn 30

Halling sogn 35

Nølev sogn 38

Randlev sogn 40

Alrø sogn 46

Gylling sogn 49

Falling sogn 52

Odder sogn 58

Torrild sogn 66

Tunø sogn 70

Ørting sogn 73

Henvisninger 76

Litteratur 77

Oversigtskort ..... Bagside

FORORD

Der er ingen tvivl om, at interessen for lokalhistorie er stigende i disse år, og at mange mennesker er interesserede i vor egns fortid. Lokalhistorie kan være mange forskellige ting; det er historierne om små og store begivenheder, om byer og sogne, om virksomheder, forretninger og enkeltpersoner. Det er historien om vore forfædres levevilkår og dagligdag, om deres holdninger, værdier og livsopfattelse. Til denne hører også deres fortællinger om uforklarlige begivenheder og sære hændelser.

Denne type fortællinger er overleveret gennem generationer for at forklare, videregive almene livserfaringer og begrunde den til enhver tid gældende moral. På et givet tidspunkt var disse fortællinger ikke længere relevante og blev derfor ikke længere fortalt. De er nu kun bevaret i kraft af folkeminde-indsamlere fra forrige århundrede.

Det gamle Hads Herred, der stort set svarer til Odder kommune i dag, er rigt på historie, fortidsminder, folkeminder, fortællinger og sagn. I dette skrift har vi samlet sagn og fortællinger fra de enkelte sogne i kommunen. Sagn, der rummer "overnaturlige" elementer.
Næsten alle fortællingerne er tæt forbundne med det landskab og den natur, de er udsprunget af, og i bogen forbindes sagnene med den mere "prosaiske" sognehistorie samt med naturforholdene - blandt andet via brugen af kort, fotos og tegninger, sidstnævnte udført af Jens Hougaard Nielsen.
Gennem disse fortællinger kan lokalhistorien opleves på en ny og frisk måde - landskabet set gennem sagnenes verden og naturen ud fra vore forfædres helt anderledes livsopfattelse.

Dette skrift er den foreløbige afslutning i et projekt, som arkitekt Jens Hougaard Nielsen i samarbejde med Odder Lokalhistoriske Arkiv har arbejdet med i sommeren 1992. Projektet tog udgangspunkt i en indsamling af de "overnaturlige" sagn, det var muligt at finde her fra egnen. Nogle har tidligere været trykt i forskellige sammenhænge, men en del med gotisk skrift, hvilket gør dem utilgængelige for mange mennesker i dag. Andre stammer fra Dansk Folkemindesamling, og andre igen har ikke før været udgivet.

Skriftet er opbygget med et forord og en indledning. Derefter kommer et afsnit om hvert sogn med sagn, kommentarer, kort og illustrationer. I de enkelte sogneafsnit har vi valgt at anvende kort fra omkring år 1900. De er spændende på grund af deres righoldige oplysninger om stednavne, landsbyinstitutioner, skove, vandløb med mere, som vi ikke kender til eller tænker over i dag. Samtidig er de ikke ældre end, at de stadig kan bruges som vejvisere. Dog har vi bag på skriftet trykt et nyere kort.

Vi på Odder Lokalhistoriske Arkiv er glade for at kunne præsentere dette skrift. Vi håber og tror, at mange kan have glæde af det, både som spændende læsning hjemme i stuen og til dejlige gåture i vores smukke egn.

Til slut en stor tak til de fonde og virksomheder, der ved deres bevillinger har muliggjort udgivelsen af dette skrift.

Eva Schmidt
arkivleder

Troels Rønsholdt
formand

Odder Lokalhistoriske Arkiv

Marts 1994.

INDLEDNING

"Det er paa høje tid!" sagde den gamle mand. Jeg havde fortalt ham om Odder Lokalhistoriske Arkivs samling af overnaturlige sagn fra Hads Herred. I Evald Tang Kristensens "Danske Sagn" havde jeg læst om en gammel mand, som Jens Kristian Jakobsen, der boede i Oldrup, havde set en forårsdag i Tammebjerg Skov øst for byen, der hvor Ladegårdsåen har sit udspring. Jens Kristian var da "en 7-8 år". Det vil sige, at tidspunktet må have været omkring 1845, da Jens Kristian var født i Falling i 1836. Han var sammen med andre børn fra byen blevet sendt ud for at samle skovmærker, som man den gang brugte at binde i kranse og hænge op for duftens skyld. Pludselig så Jens Kristian en gammel mand med rød tophue, knæbukser og langt hvidt skæg gå rundt inde i skoven. Han blev forskrækket. Han havde jo nok hørt om puslingene, og om hvordan de kunne finde på at fange menneskebørn og tage dem med ned i deres underjordiske boliger, hvorfra kun de færreste vendte tilbage. Han udpegede manden for de andre børn, og de løb hurtigt hjem til Oldrup og fortalte om den frygtelige fare, de var undsluppet.

Om det var den samme, jeg mødte her mange år efter i Tammebjerg Skov, ved jeg ikke, men beskrivelsen passede godt nok.
"Hvad synes du om at blive kaldt for overnaturlig?", spurgte jeg.
Han lagde ansigtet i dybe folder og tænkte længe. Han talte langsomt og omhyggeligt med små pauser, hvor han trak vejret dybt:
"Ord - er sååå - unaa - *tur*lige!"
Han strøg sit skæg - sukkede - strøg det endnu en gang og fortsatte:
"For trehundrede og halvtredsindstyve år siden - godt og vel - da brændte de en kone fra Hundslund. - Hun havde omgang med spøgelser - og hun kunne gøre sig til en kat - og hun skadede folk og fæ med trolddom".

Han kunne godt mærke, at jeg ikke helt havde forstået, hvor han ville hen, så han gik videre:
"Joo - det, jeg mener - er - at der - at der ikke - sådan blev gjort forskel - på det na*tur*lige og det over-na*tur*lige. - Det var på sin vis na*tur*ligt det hele. Når en mand slog en anden mand i hodet med en skovl - så kom han for retten og blev dømt. Og når en kone sagde: "Gid du må få en ulykke!" til en mand, og han faldt af hans hest og mistede hans førlighed, så blev *hun* dømt."
Hans tale var blevet mere flydende, hans mimik mere levende, og der var glød i hans øjne - han var på hjemmebane nu:
"Det var virkelighed, når de ønskede ondt, det var virkelighed, når folk kom til skade, og det var virkelighed, da de i sommeren sejsten-hundrede og nitten bandt Maren Alrøds til en pæl og satte ild på hende."
Jeg så nu lige ind i hans øjne, og gløden der inde voksede til et bål. Jeg mærkede den sviende varme, jeg så kvinden i ilden, og lugten af hendes brændende kød

slog mig i møde. Da Ladegårdsåens stille klukken og lysets flimren i træernes grene og skovbunden atter nåede mine øjne, var jeg alene.

Sagnverdenen og dens indvånere

Der findes en omfangsrig litteratur om sagn og eventyr, og her møder vi forskellige forskeres forsøg på at indkredse og forstå disse genrer.
Sagn kan deles op i historiske sagn og sagn med overnaturligt indhold. Ved "overnaturligt" forstås væsner og fænomener, der ikke lader sig forklare. Der skelnes ofte mellem sagn og eventyr. Sagnene fremstår som virkelige hændelser og handler om eksisterende personer og steder, mens eventyrene foregår østen for solen og vesten for månen. I praksis er det dog svært at foretage en så skarp opdeling. Historier, der har form som eventyr, kan godt henvise til kendte steder. Der kan også skelnes mellem sagn og eventyr på anden vis. Sagnene er oftest korte historier med skræmmende indhold, mens eventyrene er længere historier med lykkelig udgang. Måske et andet udtryk for, at sagnene har mere at gøre med den kendte verden, end eventyrene har.

Historierne kan også deles op efter hvilke overnaturlige væsner og fænomener, de handler om. Der er sagn, der handler om *fabelvæsner* - nisser, trolde, helheste, havfruer o.s.v. En anden type sagn handler om *folk med magiske kræfter.* Det kan være helbredende eller ødelæggende kræfter hos troldmænd og hekse. En tredje type sagn er sagnene om *gengangere.* Dertil kommer sagn med moraliserende indhold - oftest om folk, der straffes for ugudeligt levned. Historierne kan sagtens indeholde fænomener fra flere grupper, men opdelingen er meget god at orientere sig efter. Men ligemeget hvordan man vælger at dele op, er det centrale, at de fantastiske, overnaturlige elementer spiller en altafgørende rolle i historierne.

Sagn og naturforståelse

Her i dette skrift er udvalgt 77 sagn med overnaturligt indhold ud af et større antal. Sagnene handler om personer og steder i Hads Herred, men det er ikke lykkedes at finde frem til dem alle i kirkebøger og på kort. Man kan heller ikke altid på stederne se noget, der direkte har noget med historierne at gøre. Alligevel kan historierne give landskabet en ekstra dimension.

Historierne om de mystiske væsner, mennesker med overnaturlige kræfter, genfærd og guddommelig indgriben lader sig ikke uden videre begribe. Ved et tilbageblik må det erkendes, at den oprindelige ambition med at samle historierne var at se på det overnaturlige i lyset af vores naturforståelse. Det har vist sig, at historierne har

mere at lære os om vores naturforståelse, end vores naturforståelse har at lære os om historierne. I denne bog er sagnene knyttet sammen med en historisk landskabsbeskrivelse, da der er en parallel i udviklingen af natursynet og i udviklingen af synet på det overnaturlige. Denne udvikling tager udgangspunkt i den helhedsopfattelse af det naturlige og det overnaturlige, som var aktuel på heksebrændingernes tid i 1600-tallet. Udviklingen herfra kan ses i faser: 1700-tallets rationalisme, 1800-tallets romantiske syn, 1900-tallets modernistiske syn og for tiden et spirende, nyt natursyn. Denne beskrivelse er ret skematisk og giver sig ikke ud for at være udtømmende.

Det er værd at understrege, at disse opfattelser ikke nødvendigvis er uforenelige eller indbyrdes modstridende. Der er tale om en kontinuerlig udvikling, hvor nye temaer indføres og bygger videre på de foregående. Lad os for eksempel se på en mose. Ud fra et modernistisk syn ser vi et smukt stykke natur, som også er farligt, fordi vi kan drukne i mosen. Samtidig kan vi opleve de romantiske forestillinger om den vilde naturs eventyrlige poesi, "når mosekonen brygger", og vi kan opleve rationalismens nøgterne vurdering af den samme mose som et givtigt rørskær. Og skulle vi komme på afveje, er der god mulighed for at opleve en "gotisk rædsel", når stærke hænder griber én om anklerne og langsomt trækker én ned i dybet - en rædsel, der nok ikke adskiller sig meget fra, hvad en 1600-tals bonde oplevede.

Den middelalderlige helhedsopfattelse

Hekseprocesserne byggede på middelalderens virkelighedsforståelse. Dommene blev afsagt i god forståelse mellem lægfolk og lærde. Selv om der var forskel i opfattelse, var man dog enige om det fundamentale. Den almægtige Gud stod bag alt - såvel lykke som ulykke. Gud gav Djævelen frit spil over for de ulydige. Naturen og det overnaturlige var to sider af samme sag. Heste, køer og får var Gud velbehagelig natur - slanger og rotter var Djævelens afdeling. Hekse kunne påvirke naturens processer - gøre køer golde, ødelægge smørret, gøre øllet surt o.s.v. At det naturlige og det overnaturlige har været opfattet som et samlet hele i den almindelige befolkning i Hads Herred langt op i tiden er utvivlsomt. Det ses blandt andet i skrifter mod overtro af Niels Blicher, der var præst i Randlev omkring år 1800 og i hans søn St. St. Blichers prædikener.

Det fornuftige syn på naturen

Rationalismens fornuft var en nødvendig reaktion mod middelalderens lammende virkelighedsforståelse, hvor kirken bestemte hvilke tanker, der var rigtige, og hvilke, der var utilladelige. Middelalderens og den tidlige renæssances magthavere

og lærde havde forestillinger, der faldt godt i tråd med den folkelige forståelse. Renæssancens fornuftsdyrkelse - kulminerende i 1700-tallets rationalisme - kom til at betyde en helt ny opfattelse af naturen og det overnaturlige for de lærde og dannede. Naturen blev nu opfattet som det opdyrkede land. Bugnende kornmarker og æblegårde var smukke - den vilde natur, hvor puslinge, genfærd og andet skidt hørte hjemme, var ikke værd at beskæftige sig med. Bjerge var slet og ret grimme - overtro var slet og ret dumhed.

Naturen var den menneskeskabte natur. Den franske filosof Descartes (1596 - 1650) formulerede en rationel forståelse af tilværelsen og opfandt den analytiske geometri - koordinatsystemet - rummet. Alt, hvad der kunne registreres heri, eksisterede - resten var noget latterligt vrøvl, som man i oplysningstiden "knap kunne bare sig for at le ad". Den eneste acceptable forestilling om det overnaturlige var Guds manifestation som - fornuften.

Den romantiske al-natur

I begyndelsen af 1800-tallet gjorde romantikken sig gældende. Rationalismen havde opfyldt sin mission. Naturen var nu defineret - i første omgang som det dyrkede landskab. Den rationalistiske virkelighedsforståelse var for snæver, men det fornuftsbetonede syn på naturen var nu så veletableret, at man turde give sig i kast med den vilde natur, myterne, folket og følelserne. Digterne kastede sig sværmerisk over naturen. Ingeniører tæmmede dampdragen og fravristede bjergenes ånder deres skatte af mineraler.

Student Just Thiele begyndte at indsamle danske folkeeventyr. I sagn og eventyr sås folkeånd og historie gå op i en højere enhed, og ældgamle naturreligioner sås udtrykt. Disse nationalhistoriske mytedannelser viste sig imidlertid at være temmelig luftige. Det er ikke uden grund, at ordet "romantik" for mange betyder en drømmende, urealistisk virkelighedsforestilling; men vi bør ikke glemme den optimisme og iderigdom, som denne periode har bidraget med. Og i nærværende sammenhæng kan vi takke den for det store materiale, vi i dag har af indsamlede sagn og eventyr. I dette arbejde var folkemindesamleren Evald Tang Kristensen den uovertrufne mester og Erik Lund, der skrev under navnet Svend Thusbek, var en værdig repræsentant fra Hads Herred.

Den modernistiske naturopfattelse

Modernismen betød et endeligt brud med enhver forestilling om en overnaturlig natur. Følelse og fornuft blev ikke forstået som guddommelig inspiration, men som rent menneskelige egenskaber - en reaktion mod romantikkens drømmerier.

Det har været en af modernismens fortjenester, at den gjorde op med de romantiske forestillinger om livet på landet i gamle dage. Det er karakteristisk for sagnene som helhed, at de drejer sig om at få sundhed, mad og penge og om angst for genfærd og døden.
Sammenholdt med de historiske kendsgerninger tegner de et billede af det samfund, hvor historierne er blevet fortalt. Sult, fattigdom, død og elendighed har været væsentlige og dominerende elementer.

Da bondestanden i slutningen af sidste århundrede, blandt andet gennem højskole- og andelsbevægelsen, fik reelle muligheder for at forbedre sine levevilkår, mistede historierne også deres betydning i landbokulturen. Denne betydning har ikke nødvendigvis været dagdrømmeri og virkelighedsflugt, men har været en måde at forholde sig til en barsk og usikker virkelighed. Andelsmejerierne gjorde det af med smørhekseriet. Industrialiseringen gjorde det af med eventyrvæsnernes naturlige levesteder.

Den abstrakte virkelighed

Der er en sammenhæng mellem modernismens og de foregående perioders virkelighedsopfattelse. Opdelingen i den menneskeskabte natur og den vilde natur er fastholdt i opdelingen i kultur og natur. Kulturen beherskes af økonomiske love. Disse love beskriver menneskenes indbyrdes relationer og deres adfærd i forhold til den øvrige natur, som er styret af naturlovene.
Det er karakteristisk, at man inden for modernismen forstår virkeligheden på menneskets betingelser. Det er med det modernistiske natursyn ikke muligt at forestille sig fænomener, der ikke lader sig forklare på "fornuftig vis". Gennem abstrakt videnskab beherskes og forstås såvel den menneskeskabte som den ikke-menneskeskabte natur.

Den modernistiske sagnforståelse

Inden for modernismen forstås det overnaturlige ud fra en social-psykologisk synsvinkel. Drager, hekse og genfærd forklares som udtryk for følelser, der afspejler landbosamfundets fælles virkelighed. I denne virkelighed har modsætningen mellem mand og kvinde, barn og voksen, høj og lav været reelle modsætninger, som eventyr og sagn har kunnet spille på. Historien om den fattige, ugifte dreng, der får et tryllesværd, overvinder dragen og ender med at få prinsessen og det halve kongerige, fandt let ivrige tilhørere blandt folk, der levede under hårde vilkår. Forhold fra dagligdagen flyttedes over i følelsernes og fantasiens verden, hvor tingene kunne udvikle sig fra, hvad de ikke burde være, til hvad de burde være.

Modernismen har afdækket en ny side af naturen og den fantastiske fortælling. Men dens forgængere - rationalismen og romantikken spøger stadigvæk. Når modernismens naturbillede deles op i menneskeskabt og ikke-menneskeskabt natur, glemmes det, at begge disse forestillinger er begrænset af den menneskelige fornufts fatteevne. Modernismen er i dag under revision, lige som forgængerne i sin tid var det. I forlængelse af rationalismen og romantikken tegner modernismen et naturbillede, hvor byen er udgangspunktet for den menneskeskabte natur - stedet, hvor der arbejdes, tænkes og planlægges. Den vilde natur er landet, hvor man rekreerer sig, tilbringer sin fritid, oplever naturen, stjernerne og eventyret ved landsbyens gadekær. Denne opfattelse har utvivlsomt sin charme, men den udelukker mange andre af tilværelsens storslåede sider.

Den nye naturforståelse

Den modernistiske opfattelse af virkeligheden er strandet, fordi den er begrænset af den menneskelige fornufts fatteevne. Det er en mere og mere udbredt opfattelse, at naturvidenskabens mekaniske verdensbillede er utilstrækkeligt. Den nye spirende naturforståelse har endnu ikke fundet en endelig form og gør det måske heller ikke. Den ses blandt andet som en lang række reaktioner mod modernismens døde, abstrakte virkelighedsopfattelse. Reaktionerne kan virke selvmodsigende og forvirrende; men et gennemgående træk er forestillingen om en levende virkelighed - en virkelighed, hvor mennesket indgår på lige fod med den øvrige natur.

Forestillingen om en overnaturlig virkelighed indgår også i det nye natursyn. I nogle tilfælde er der tale om tilbagevenden til romantiske, rationalistiske og middelalderlige opfattelser, men hovedtendensen går i retning af at forstå naturen som overnaturlig, fordi den er levende. Fordi den er levende, er den uforudsigelig og ikke til at forklare endegyldigt. De gamle overnaturlige væsner kommer til ære og værdighed igen. Billedet af den hævngerrige havfrue, der ødelægger borgen, hvor beboerne har hældt kogende vand over hende, udtrykker miljøproblematikken mere enkelt og forståeligt end lange redegørelser for, hvad der vil ske, hvis vi ikke behandler havene ordentligt.

Det spirende natursyn giver helt nye muligheder. Med det kan vi gennemskue begrænsningen i den modernistiske naturforståelse, der satte os uden for den levende natur. Derfor giver det os mulighed for at opleve en levende virkelighed, der er langt større end vores fatteevne.

Den virkelige natur

Virkeligheden ligger lige foran os. Den er skræmmende, smuk, ude af kontrol, farlig og vidunderlig, som den var det for 100 - 200 år siden i Hads Herred. Læs historierne som udtryk for virkeligheden dengang. Se stederne - nogle af dem ser ud, som de gjorde tidligere, eller der er i det mindste spor af, hvordan de så ud engang. Mange af vejene i herredet går, hvor de gik - kirkerne ligner stort set sig selv. Landskabet har trods mange indgreb bevaret sine former. Fra Kysing fjord til vigen ved Amstrup findes mosen, der deler herredet i en østlig og en vestlig del. Den vestlige del er stærkt bakket og gennemskåret af vandløb, der samles og løber mod nord og syd fra vandskellet i Ørting mose. Mod øst har vi "øen" med de mere flade og blide landskabsformer. Og Tunø og Alrø ikke at forglemme. Mange af skovene, der adskilte sognene, er der endnu, og havet er det samme - endnu da - måske lidt mere beskidt. Mange af detaljerne: Stenene, fuglene, skyerne o.s.v o.s.v. har stadig samme facon.

Man kan ikke kaste sig selv væk - se bort fra udviklingen og se virkeligheden som dengang, men vi kan få en klar fornemmelse af den, og det er meget værd. Det er vigtigt at opleve stederne sammen med historierne. Historierne har været fortalt og ikke skrevet. Den direkte oplevelse er vigtig, og det er egentligt dybt selvmodsigende at formidle på skrift, hvad der har været beregnet på at blive fortalt - særlig fordi hele dette skrifts pointe er, at virkeligheden først og fremmest er at finde alle mulige andre steder end i abstrakte fremstillinger af den. Så - ud i landskabet - og hils puslingene og lindormene.

Jens Hougaard Nielsen - Marts 1994.

SAXILD SOGN
1: Hellekiste
2: Matr. nr. 11
3: Rasmus Andersens hedelod
4: Overgård
5: Kysing
6: Saxild kirke
7: Kamskilde
8: Skrænter med hulveje
KYSING FJORD
FREDERIKSDAL INDDEMNING
SAXILD BUGT
Saxild
Kysing
Rude
Nølev
Rørt
Bjergager
Dyngby
Synnedrup
Assedrup
Daftea
Fuskjær
Nørskov
Randlev
Dyngby Hage
Kysing Hage
Kysing Næs
Norsminde
Lillenor
Storenor
Ajstrup

SAXILD SOGN

Saxild sogn afgrænses mod nord af den smukke Kysing fjord, der udmunder ved Norsminde havn. Mod øst afgrænses sognet af havet, hvor der ved Rude og Kysing er stejle skrænter ned mod stranden. Mod syd flader landskabet ud mod Spongså-lavningen, hvor skellet til Bjerager sogn går; derefter går sognegrænsen over det mere bakkede landskab ved Rørth for mod vest at ende ved nabosognet Nølev.

Det meste af sognet består af landbrugsjord. Dog findes der plantager, anlagt i slutningen af 1800-tallet, ved Saxild strand og ved Rude Hede og desuden et par småskove. Ved Kysing fjord blev der i 1820'erne foretaget et større inddæmningsarbejde, hvor 300 tdr. land blev indvundet og kaldet Frederiksdal-inddæmningen.

Saxild er sognets største by. Gårdene lå samlet inde i selve landsbyen indtil den 9. august 1868, hvor en stor bybrand gjorde det af med en del gårde og huse. Herefter blev de fleste gårde flyttet ud på deres jorder, og i byens nyopførte huse bosatte sig bl.a. håndværkerne.

Landsbyen Rude ligger stort set som for 200 år siden. Der er ikke sket nogen større udflytning af gårde, blot er enkelte nye huse bygget i byen.

Kysing blev i 1773 hjemsøgt af en større brand, der kun efterlod to gårde intakte. Derfor flyttede de fleste gårdmænd deres ejendom ud i forbindelse med udskiftningen, så Kysing fremtræder ikke længere som en egentlig landsby.

Norsminde er et gammelt udskibnings- og handelssted. Den gamle landevej fra de sydlige sogne i Hads Herred gik over broen ved Norsminde og videre til Århus, og den priviligerede kro havde ret til at opkræve bropenge fra de rejsende. Havnen blev i 1800-tallet til et lille fiskerleje, og er i dag et yndet udflugtsmål. Kyststrækningen mellem Norsminde og Saxild er i dag en af egnens rekreative områder præget af sommerhusbebyggelse.

Fra Saxild sogn stammer flere fortællinger om de små folk, som især har holdt til i den nordøstlige del af herredet. Til tider kaldes de puslinge, til andre tider kaldes de "de underjordiske", og navn af trolde og bjergfolk har de også fået. De boede gerne i høje. Dem var der mange af på heden ved Rude, hvor der i dag er sommerhusområde. De fleste er nu sløjfet, men en enkelt langdysse fra stenalderen med senere hellekiste-grave kan endnu ses mellem Lyngbakkevej og Hougårdsvej:

Gamle Folk i Rude meddeler ogsaa, at efter Fortælling fra svunden Tid var der Bjergfolk i Højen, som ligger paa Matr. 11, hvor to Veje støder sammen. Det skulde være set, at smaa Puslinger pilede derfra ned mod Kæret for at hente Vand. (1)

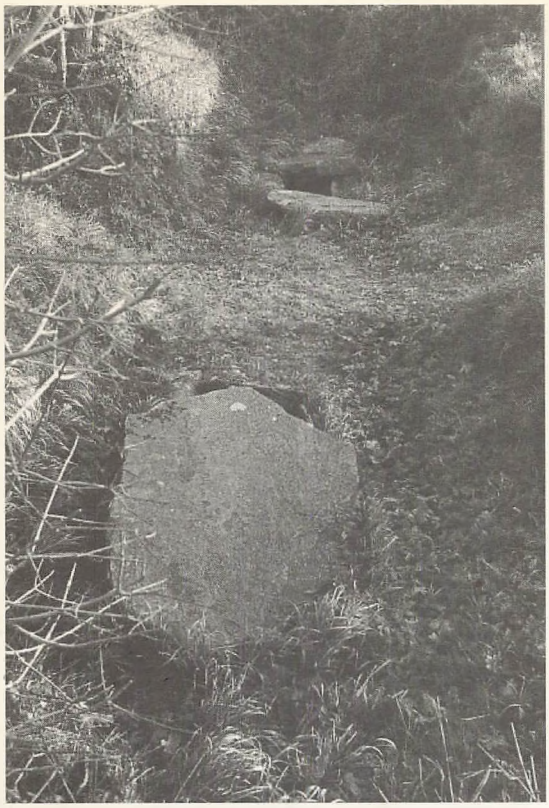

Hellekiste i Rude Plantage. 1993

Matrikel nr. 11 er området syd for Grindevej, og kæret har nok ligget vest for sommerhusområdet. De små og de store passede hver sit, men der har dog været samkvem:

Paa en Hedelod, tilhørende Rasmus Andersen i Rude, findes en Høj, hvor der i gamle Dage boede Bjergfolk. En Dag gaar en Karl og en Dreng og pløjer paa denne Lod i Nærheden af Højen, og seer de da, at Bjergfolkene havde brækket deres Ovnrage og deres Skødsel itu og lagt dem udenfor Højen. Karlen tager dem, gjør dem istand og lægger dem paa samme Sted. En Tid efter komme de dertil igjen og seer, at Bageredskaberne ere borte; men der ligger en dejlig Sigtekage istedet som Betaling for Istandsættelsen af Redskaberne. Drengen turde ikke spise af Kagen, men blev syg, medens Karlen, der spiste Kagen alene, aldrig mere blev syg fra den Tid af. (2)

"Rasmus Andersens Hedelod" hørte til matr. nr. 3a Rude by, Saxild, som er en af de østligste gårde i Rude. Selv om der kunne være konflikter, har man gennemgående stået sig godt med de underjordiske i Saxild sogn - så godt, at de oven i købet har boet under husene:

Den sydligste Gaard i Rude ligger højt og kaldes derfor Overgaard. I denne Gaard var der en Gang en Kobaas, som intet Kreatur kunde staa i, da det altid blev fundet død den første Nat, det havde staaet der. Der boede nemlig en Bjergmand underneden, og Affaldet fra Koen flød ned paa hans Bord. Tillige led Beboerne af den Ulempe, at de havde meget ondt ved at faa deres Pige op om Morgenen. Men en Dag kom en lille Mand ind til Konen i Gaarden og bad hende komme med ham og hjælpe hans Kone, som var i Barselsnød. Det vilde Konen nok og spurgte, hvor de skulde hen. Dertil svarede Manden: Det skal jeg nok vise dig, og dermed gik de. Kort efter befandt Konen sig i et Køkken, hvor hun saa sin Pige staa og arbejde. Hun nævnede da Pigens Navn, og strax var denne borte. Derpaa hjalp Bondekonen Bjergmandskonen og fik da til Løn sit Forklæde fyldt med Høvlspaaner, som, da hun kom op viste sig at være Guldpenge. Desuden døde fra fra den Tid ikke mere nogen Ko i Baasen, og heller ikke havde de mere nogen Besvær med at faa Pigen op om

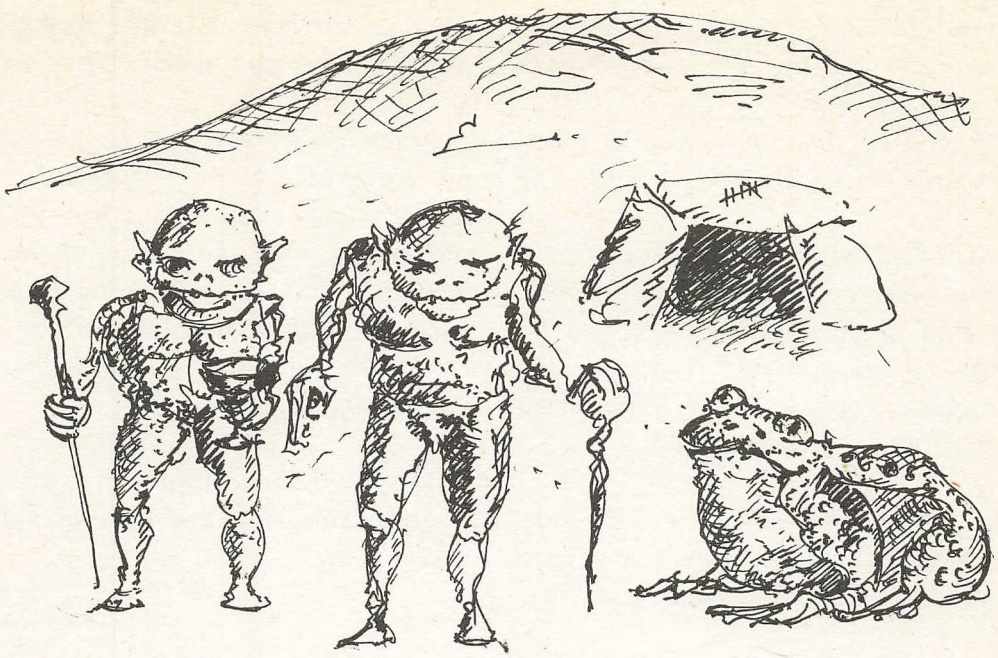

Morgenen, da hun nu blev fri for at arbejde for Bjergmanden om Natten. (3)

Bitte Mikkel fra Kysing forstod også at skaffe sig penge på forunderlig vis:

En mand i Kysing, der hed Bitte-Mikkel, han havde en Spiritus, der lignede en Tusse og lå i en bitte Æske med Bomuld. Den Mand var rig og manglede ikke Penge nogen Tider, for de laa ved Spiritussen. Saa havde han en Pige, hun var en Aften ude at hente Tørv, og da kom der en Hare, som ville lege med hende. Hun griber efter den, men den smutter væk. Hun smider saa Tørven og løber ind. "Kom med herud," siger hun, "for der er en Hare her ude i Tørvehuset." Manden sad ved Bordenden, og han siger: "Aa, lad du den Hare gaa, vi har ikke noget med den at skytte." Han bed hende jo af og vilde ikke sige hende, hvad det var for en Hare, men han vidste nok, det var en Hegs. Saa hentede hun hendes Tørv, og saa var der ikke mere ved det. (4)

Mikkels spiritusse har måske været en alrunerod eller en lille trylledukke. Den hjalp ham i hvert tilfælde godt. Som det også fortælles i afsnittet om Hundslund sogn, var det almindeligt, at hekse kunne omskabe sig til harer, og det har ikke været noget, Mikkel lod sig gå på af. Der har dog været begivenheder i sognet, der har været for overvældende til at klare lokalt:

I Rude var der en Kone, der gik igjen. Hun kom hjem hver Aften fra Saksild Kirkegaard og gik tværs over Markerne derned og strøede noget, som det kunde være Blomster. Folkene var kjede af det, og fik en klog Præst fra Hundslund til at mane hende. Hun slog Bogen

fra ham tre Gange, for han havde en Gang været uærlig mod en Hvedebrødskone, men han fik lige godt Bugt med hende og manede hende ned ved Kamskilde mellem Sagsild og Rude. (5)

Der fortælles mere om den kloge præst fra Hundslund i afsnittet om Hundslund sogn. Kamskilde kan ses som en grøn plet i marken ved Kamskildevej og fungerer i dag som vandforsyning for ejendommen Kamskilde.

Alt i alt stod det godt til i sognet; men rigdom skaber misundelse, og røvere ville gerne have del i kagen:

Ved vejen mellem Saxild og Kyssinge er der en Hulvej ned til havet; her, fortæller Sagnet skulde en Gang i gamle Dage en Røverbande have huseret, og der fortælles, at den spændte Snore med Klokker over Vejen for at fange Vejfarende. Der skal have spøget paa Stedet, og Folk, som drog der forbi ved Nattetide, kunde risikere at blive taget af Vognen og kastet paa Hovedet ned ad Havbakken. (6)

Selv efter døden kunne en røver jage de gode folk fra Saxild sogn en skræk i livet.

BJERAGER SOGN
SAXILD BUGT
Dyngby Hage
Saxild
Bjerager
Dyngby
Gersdorfslund
Halling
Cosmer
Spöttrup
Bovlstrup
Ilylken
Ballen
Hedemark
Randlev
Over Randlev
Neder Randlev
Rude
Rørt
Nørskov
1: Bro over Spongså
2: Bjerager kirke
3: Kjærsgaardsminde
4: Dyngby strand

BJERAGER SOGN

Bjerager sogn afgrænses mod nord af Spongsåen mod Saxild sogn, mod nordvest af Odder Sogn langs Rævsåen, mod vest af Randlev sogn, mod syd af Gosmer og Halling sogne og mod øst af Kattegat.

Sognet er forholdsvis fladt og med god landbrugsjord; i den nordlige del af sognet omkring Rørth findes dog et mere bakket terræn med en del småskove. Tidligere var der desuden langs strandene mellem Hølken og Dyngby en del skov, men denne forsvandt i første halvdel af 1800-tallet.

Østsiden af sognet er en lang kyststrækning. Ved Dyngby strand står skrænter ned mod havet, derimod er der ganske fladt ved markerne omkring Hølken. Her har der fra gammel tid været opkastet volde som værn mod fjentlige invationer fra havet, af røverbander - og andet "pak".

Landsbyen Bjerager ligger i en dalsænkning, og det fortælles, at man for flere århundreder siden kunne sejle hertil ude fra havet i fladbundede pramme. Byen har ikke i synderlig grad ændret sig, men har samme opbygning som for 200 år siden med de to store gårde Bjerager Hougaard og Svejgaard i hver sin ende af landsbyen, den gamle slægtsgård Kjærsgaardsminde i midten og de øvrige gårde og huse liggende langs vejen gennem byen.

Nord for Bjerager lå tidligere et større område med skov og krat af bl.a. elletræer - heraf navnet Rørth Elle, og på højdedraget ovenfor ligger landsbyen Rørth. I den østlige ende af byen knejser endnu den gamle vindmølle, der tidligere forarbejdede landsbyens kornavl. I nyere tid er en del af landsbymiljøet blevet ændret af den nye landevej tværs igennem byen.

I Boulstrup lå gårdene tidligere så tæt, at da der var ildløs på en gård i 1849 nedbrændte fire gårde. Tre af disse flyttedes ved genopbygningen ud på deres jorder. Ved etableringen af Hads-Ning Herreds jernbane i 1884 blev der bygget en station ved Boulstrup, og hermed forrykkedes byens centrum mod vest. I byen fandtes tidligere et cikorietørreri.

Ved Boulstrup Strand har der langt tilbage i historien været udskibning og pakhus. Denne virksomhed sluttede ved jernbanens åbning.

I Dyngby ligger adskillige gårde stadig inde i byen. Dog blev der i 1800-tallet udflyttet flere ejendomme - bl.a. Grindsnabe-gårdene. I 1700-tallet lå gårde og huse i Dyngby så tæt, at man kunne gå fra den ene ende af byen til den anden over tagene! Ud over landmænd har en del fiskere og håndværkere tidligere kunnet ernære sig i Dyngby.

Ikke langt fra broen over Spongsåen, der er sognegrænse mod Saxild, ligger et "tremarksskel" mellem Dyngby, Bjerager og Saxild marker. Sådanne

afkroge blev brugt til begravelser af forbrydere og selvmordere, der selv havde valgt vejen til Helvede og derfor ikke skulle ligge på kirkegårdens indviede jord. Desværre havde disse indgange til Helvede den bivirkning, at trafikken også gik den anden vej:

En Sommeraften kjørte min Morbroder fra Dyngby til Sagsild, men da han kom til Broen over Aaen imellem de to Byer, kunde han ikke faa Hestene over, og han saa en hvid Skikkelse staa paa Broen foran dem. Han stod af Vognen og gik om forved Hestene, men da var der intet at se. Da han kom op paa Vognen igjen, stod Skikkelsen der atter, og han maatte igjen af, men det var lige nær. Saa tog han Hestene ved Munden og trak dem over, men de dryppede begge af Sved. Der er et trebundet Markskjel, og der skal i sin Tid være begravet Forbrydere. Samme Sted gaar ogsaa en hvid trebenet Hest. (1)

I en anden beretning om broen nævnes også en sort hovedløs hest. Men heldigvis havde kirken stærke folk, der kunne bekæmpe de kræfter, der truede sognet:

Ligeledes fortælles om Præsten Niels Blicher i Randlev, at han kunde vende Vinden og stille Ildebrand. Der var saaledes en Gang Ildløs i Bjærgager, og det havde allerede taget flere Huse, inden Blicher kom til Stede, og ville have nedbrændt endnu nogle, hvis han ikke havde vendt Vinden. (2)

Forholdet mellem kirken og de underjordiske har nok været lidt besværet i Bjerager, og det har undertiden været nødvendigt at inddrage højere magter end præsten, når problemerne skulle løses:

Omtrent midt imellem Bjerager, Dyngby og Boulstrup ligger Bjerager Kirke. Det er vistnok den største i Herredet, og den er bygget af hugne Sten med Hvælvinger; men er efter sin Længde noget smal. Den er bygget efter Reformationen, og har før ligget i Dyngby, hvor den

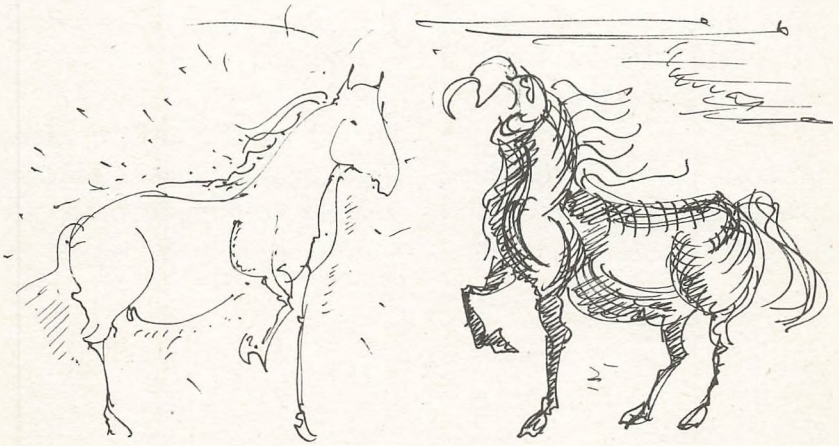

skal være blevet ødelagt af en Ildebrand. Da der skulde bygges en ny Kirke, lagde man den først paa Rørth Mark, men de Underjordiske nedbrøde om Natten, hvad der var bygget om Dagen, og man fandt da paa at binde to Oxer sammen og drive dem fra By om Aftenen og bestemte, at hvor Dyrene valgte deres Liggeplads om Natten skulde Kirken bygges, og derved kom den til at ligge midt imellem de 3 Byer, dog nærmest Bjerager. (3)

Der var dog også dem, der forstod at omgås de underjordiske med større held. Således fik ejeren af Kjærsgaardsminde et godt resultat ud af puslingenes uvilje mod for tæt kontakt med Bjerager-folkene - og det endda uden at komme galt af sted:

Der fortælles som Sagn, at der i nævnte Gaard (Kjærsgaardsminde - red.) skal have boet en Mand, der blev rig paa følgende Maade: Han gik en Aften forbi en Høj, hvor de Underjordiske holdt Dands og blev noget underlig tilmode ved at en af Puslingerne kom hen imod ham og bad ham drikke af et Guldbæger. Han afslog det, og nu blev der lovet ham, at hvis han ville tie stille med, hvad han havde set den Aften, skulde han og hans Efterkommere i samme Gaard aldrig blive fattige.

I den nyere Tid, under den forrige Ejer, blev en af Længerne nedrevet for at give Plads for en ny, og der fandtes da i

Kjærsgaardsminde. O. 1915

Grunden under Huset en nedrammet Pæl med en Plade, hvori var indgraveret en gammel, men ulæselig Skrift. Man vilde vide, at der her skulde have været nedgravet noget af Værdi, men dette henstaar endnu blot som en Formodning, da ingen Undersøgelse blev foretagen. (4)

Måske ligger der stadig en skat og venter på at blive fundet...

Ud for kysten ved Dyngby strand ligger der en stor sten, som muligvis er den, der er blevet kaldt "Den røde Hest":

En Hest, som var solgt af en Mand i Dyngby til en Mand paa Samsø, svømmede tilbage og døde her af Udmattelse. Stenen "menes at være Hesten, som er forstenet". (5)

Dejligt og frugtbart er der i Bjerager sogn, og det har ikke kun været hovedløse og trebenede heste, der har følt sig tiltrukket af det saftige græs.

1: Bro over Glibing Mølleå
2: Bakker ved Hadrup
3: Oldrup
4: Præstegård
5: Sondrup
6: Hundslund kirke
7: Helligkilde
8: Skablund skov
9: Hadrup skov/mose
HUNDSLUND SOGN
Fillerup
Ballebo
Hadrup
Söderup
Oldrup
Hundslund
Trustrup
Sondrup
Skablund
Brigsted
Sövind
Aakjær
Kjærsgaarde
Stainballe
HESTEHAVE
SKABLUND SKOV
Sondrup Mose

HUNDSLUND SOGN

Hundslund sogn grænser mod vest til Voer Herred, mod nord langs med Tornsbjerg skoven og Torrild Å til Torrild sogn, og mod øst langs en skovstrækning til Falling sogn og godset Åkjærs jorde. Grænsen syd for landevejen til Horsens går langs de lave engdrag ud til Horsens fjord.

Hundslund sogn kan som ingen andre sogne i kommunen byde på vidt forskellige naturoplevelser fra den gode landbrugsjord og bølgende marker, over skove, krat og mosestrækninger til de store skovklædte bakker omkring Sondrup.

Hundslund var omkring år 1800 en lille landsby med seks gårde. Siden er der sket store forandringer. En ildebrand gjorde det i 1897 af med tre huse og en gård, hvorefter der opførtes nye huse. Odder-Horsens banens åbning i 1904 medførte en kraftig udbygning af byen og en stigende aktivitet inden for handel og håndværk.
Byen forrykkedes mod vest, hvor den gamle stationsbygning og præstegården stadig ligger, og er i dag sognets største by.

Landsbyen Torup bestod tidligere af fire gårde samt huse og en vindmølle; i dag er byen nærmest vokset sammen med Hundslund by.

Landsbyen Trustrup bestod for 200 år siden af ti gårde, der nu næsten alle er blevet udflyttet, bl.a. efter en brand i byen i 1857. Tværs over markerne ved Trustrup løber et vandløb gennem det bakkede landskab ned mod Skablund.

Tendrup bestod tidligere af et par gårde og huse, men har ikke længere karakter af egentlig landsby.

På grænsen til Horsens kommune ligger Skablund. For mange århundreder siden var Skablund et gods omgivet af volde. Godset findes ikke mere og er muligvis brændt; i stedet opførtes fem gårde samt vandmøllen Glibing Mølle. I dag kan den ikke længere betegnes som en landsby. To gårde er revet ned, to er flyttet ud, og tilbage er Glibinggård (der i dag ligger i Voer Herred) samt et hus. Syd for Skablund ligger fra gammel tid en skov ned til Horsens fjord, og herfra var der førhen færgested til øen Alrø.

Landsbyen Sondrup bestod for 200 år siden af otte gårde og huse, der lå i det bakkede terræn med megen sandjord, lyng og eng, men ingen skov.

I 1886 blev der påbegyndt en beplantning af bakkerne - Sondrup Plantage. Det højeste punkt i bakkerne kaldes Baunehøj, og på østsiden af denne udspringer en kilde. En bæk løber gennem landsbyen for at ende nede ved fjorden. Ved Sondrup strand ligger der stadig enkelte fiskerhuse, og herfra kunne man tidligere sejle til Alrø.

I den nordligste del af Sondrup bakker ligger Svinballe. Den har stort set ikke ændret sig. Med sine gårde og huse ligger den på en bakkeskråning ned mod skov og mose i engdraget ved skellet til Falling sogn. Sydvest for Svinballe

ligger den lille Røddam mose, hvor bækken, der løber gennem Sondrup, udspringer.

Kjærsgårde kan ikke længere siges at være en egentlig landsby, men bestod tidligere af 4 gårde og huse og senere også en købmandsforretning. I skoven ved Kjærsgårde ligger et gammelt voldsted, delvist ødelagt af landevejen, og her har der i middelalderen ligget en borg.

Oldrup var indtil for knap 100 år siden sognets største by med 18 gårde og mange huse. Byen har flere gange i løbet af 1800-tallet været udsat for brande, hvilket har betydet, at mange gårde ved genopførelse flyttedes ud. Det var specielt for Oldrup, at mange gårde var bygget som "tvillingegårde", der f. eks. havde en staldbygning fælles. Denne byggeskik kan der endnu ses et enkelt eksempel på i byen.

I forbindelse med anlæggelsen af jernbanen til Horsens blev der etableret en holdeplads øst for Oldrup, og en vældig dæmning i skoven øst for byen viser, at det har været et stort arbejde at få jernbanen herigennem. Nordvest for landsbyen ligger op mod Tornsbjerg skov en granskov; navnet "Oldrup Krat" viser, at det tidligere bestod af småege og andre løvtræer.

Vest for Oldrup ligger landsbyen Hadrup midt i et godt landbrugsområde. Byen bestod tidligere af 9 gårde, hvoraf flere nu er blevet udflyttet. Vest for byen ligger op mod sognegrænsen en del bakker samt skov og mosestrækninger.

Oudrupgård var tidligere en lille landsby med 3 gårde og en vandmølle - Tue mølle. Den blev i 1772 samlet til én ejendom, der brændte i 1884 ved et høstgilde. Derefter genopbyggedes den i sin nuværende skikkelse. Gården er i øvrigt den største ejendom i sognet.

For børnene i Hundslund sogn har det ikke været uden fare at passere sognegrænsen. Pigerne fra Sondrup kunne i hvert fald komme ud for sære ting:

Nogle unge Piger fra Sonderup skulde til Legestue i Brigsted, og da de kom til Glibing Mølleaa og skulde over der, var Vandet for højt. I det samme fik de Øje på en Hest, og en af dem satte sig op på den. Der var Plads til en anden og en tredje, og de satte sig op alle. Så gik den med dem ud ad Aaen. Hesten blev længere og længere, og til sidst gik den midt over, saa de faldt i Aaen allesammen. (1)

Men det var ikke kun udensogns farerne lurede. I de tre bakker vest for Hadrup boede der bjergfolk - og i Hundslund sogn var der krig på kniven mellem de overjordiske og de underjordiske:

Paa Hadrup Mark Vest for Byen findes 3 Bakker, hvor der i gamle Dage skal have boet Bjergfolk. De skulle have forbyttet smaa Børn i Vuggen og lagt skeløjede og vantrevne Bjergunger i Stedet. Man saa undertiden disse Underjordiske ved højlys Dag vandre om paa Marken og røve Kvæg; men naar Kirkeklokkerne om Søndagen ringede til Højmesse, grebe de sig hylende om Ørene og forsvandt.

Engang var en Pige af Træthed sovet ind paa en af disse Bakker, hvor hun havde lagt sig for at hvile; strax kom Bjergmanden og førte hende ned i sin Bolig. Da Pigen vågnede og så, hvor hun befandt sig, udbrød hun klagende: "Herre Gud! hvordan er jeg kommen her?" Da Bjergmanden hørte Vorherre nævne, gav han Pigen saa voldsomt et Stød i den ene Side, at hun fløj op over Jorden; men Stødet forvandt hun aldrig og var siden den tid halt paa det venstre Ben. (2)

Der var andre, der bedre forstod at samarbejde med mørkets kræfter, men Hundslund sogn var åbenbart ikke det bedste sted for den slags gøremål:

I Oldrup by skal der i fordums Dage have levet et Par fattige Folk, som havde en Datter paa en halv Snes Aar, der var blevet opdraget hos Bedstemoderen, af hvem hun havde lært Sortekunstneriet uden Forældrenes Vidende.

Engang, da disse begge vare ude, havde Datteren fået besøg af nogle Legesøstre, til hvem hun sagde: "Naar I ikke vil fortælle det til nogen, saa vil jeg bage os Pandekager." "Hvordan skal det gaa til," spurgte disse, "Du har jo hverken Mel eller Mælk." Strax satte hun en Stol paa Gulvet, huggede et Par Knive op i Loftsbjælken og malkede deraf det nødvendige Mælk. Derpaa tog hun en Potte, som hun satte paa Skorstenen, pustede derpaa i Asken, og Potten fyldtes med Mel. Nu manglede hun Ild; men dette skaffede hun snart tilveje. Hun gabede blot over et "dødt" Hul, som derpaa fængede Ild.
Pandekagerne bleve derefter bagte og spiste; men som det ofte gaar, Børnene glemte deres Løfte og fortalte det i Hjemmet, og derved kom det til Troldpigens Forældres Kundskab. Disse, der vare kristelige Ægtefolk, henvendte sig til Præsten, som bød dem møde hos sig tilligemed Pigen.
Ved Ankomsten til sig lukkede han sig inde med dem i sit Studerekammer, tog en Bog med røde Bogstaver i ned fra en Reol, og gav sig til at læse deri, derpaa gjorde han nogle Tegn foran sig; man sporede en sveden Lugt, og nu indfandt Djævelen sig. Præsten tog da sit Lommetørklæde, lod Djævelen holde i det ene Hjørne og Pigen i det andet, trak sin Kniv og skar det midt over, saa hver fik sit Stykke. "Gamle Erik" forsvandt; men Pigen som nu var løst af den sorte Pagt svandt hen af Tæring. (3)

Det var dog ikke altid præsten, der gik ud af kampen som den sejrende part. Hundslund-præsten Michael Wogelius kom i hvert tilfælde i vanskeligheder i Sondrup i 1788:

Ligeledes boede der i samme By i forrige Aarhundrede en Kone, der var berygtet for Trolddom. Hendes Mand skulde have haft utilladelig Omgang med et Fruentimmer, hvorfor Troldkonen henvendte sig til Præsten med Anmodning om, at han vilde holde en Skjendepræken for ham, hvilket Præsten imidlertid ikke skjøttede om. Herover blev hun vred og truede Præsten med de Ord: "Saa skal jeg skille Dem ved Kjole og Krave."

En Tid derefter blev Manden syg og sendte Bud efter Præsten, som skulde give ham Sakrementet. Præsten indfandt sig ogsaa; men da han betraadte Gaarden, saa han en Hare løbe forbi sig og ind ad Stuedøren, hvorfor han skal have sagt til Karlen, som gik i Gaarden: "det vil blive mig et strengt Hus at komme i, men jeg maa ind."

Da Præsten var kommen ind og stod foran Sygesengen, kom Haren og slog ham Bogen ud af Haanden. Fra dette Øjeblik blev hans Tale utydelig og hele den ene Side af hans Legeme tabte sin Førlighed, og han kom fra den Dag aldrig pa Prædikestolen mere.

(At Præsten ved omhandlede Lejlighed mistede sin Førlighed, forholder sig nok rigtigt; men Folketroen i de Tider var strax rede til at tilskrive Troldkvindens Magt denne Begivenhed.

Præsten var den paa Listen under Nr. 9 anførte Michael Wogelius, om hvem der vides, at han i Aaret 1788 blev ramt af et apoplektisk Tilfælde.) (4)

Konerne fra Sondrup har åbenbart ikke været nemme at bide skeer med:

For 70 Aar siden, paa den Tid, da Gabestokken med sit tilbehør af Halsjern endnu fandtes udenfor Vaabenhusdøren ved Hundslund Kirke, boede der i Sondrup en Kone ved Navn Johanne Frandsdatter, der ansaaes for den fuldkomne Hex, og den, som ikke var hendes Ven, maatte frygte hende.
Strøg hun et stykke Kvæg henad Ryggen, blev det syg, saa hun skjevt i et Bryggekar, blev Øllet surt, kastede hun et ondt Øje til Kjernen, fik man intet Smør, ja nogle vilde endog vide, at hun kunde malke Mælk af et Halmstraa. Når hun gik til Alters, kunde hun ikke synke Brødet og Vinen, men maatte spytte det ud i Salmebogen.
En Kone vilde en Gang forsøge om hun virkelig var en Hex og lagde et Kosteskaft af Flyverøn (dvs.: Røn, som er voxet paa en Træstub eller et lignende Sted) over Dørtærskelen, og ganske rigtig, Hexen stod og rokkede og kunde ikke komme over.
Folkene i Byen søgte derfor mere af Frygt end af Kjærlighed at have hendes Venskab og forsømte ikke ved Gilder og Højtider, i Slagtetiden og naarsomhelst der vankede noget Godt, at give hende en Part, for ikke at blive skadet af hendes Hexeri.
Da hun døde, mente en af Byens Gaardmænd, at han skjøndt buden, godt kunde undlade at følge hende til Graven, saameget mere som han ikke boede i hendes nærmeste Nabolav; men hvad sker? Næste Morgen laa alle hans Lam slæbte sammen i en Dynge stendøde, og han mente nu, at det var en Hævn, som Hexen lod ham føle, fordi han ikke fulgte med til hendes Begravelse. (5)

Johanne Frandsdatter døde iflg. kirkebogen den 12. maj 1830, 74 år gammel som aftægtskone.

"Præsten fra Hundslund" optræder i flere historier om dyster med de onde magter. I nogle tilfælde står det klart, om det er Michael Wogelius, hans degn Jacob Selmer eller hans kapellan Søren Spandet Hjort, der er på færde. I andre tilfælde kan det være svært at afgøre, hvem der er tale om, men det har i hvert fald ikke været nogen helt almindelig tjans at være kusk for præsten:

Der kom en Vej og stak op lige efter Hundslund, men den var ikke til at færdes ad om Natten og er nu bleven aflagt, så der ikke er Spor af den. Den sidste, der var i Forlegenhed paa den, var Præsten i Hundslund. Da han kom over den røde Bro, der fører over Ladegaardsaaen, vilde Hestene ikke af Stedet. Præsten stod saa af og sagde til Kusken: "Du maa ikke kjøre, inden jeg kommer tilbage og siger, at du nu kan kjøre i Guds Navn, og saa maa du ikke heller lyde ." Det første Præsten saa var gaaet, blev det kulsort Mørke, og der kom én og sagde: "Kjør saa!" Men han kjørte ikke . Saa lydd han, og nu kunde han høre Præsten snakke med én et Stykke derfra, og Spøgelset sagde til ham, at han ikke var ren. Han maatte nu tilstaa, at han havde stjaalet en Kage fra en Hvedebrødskone .... Endelig kom den rette Præst og sagde det rette, og saa kjørte de, og nu gik det saa rask, at det ikke var muligt at holde Hestene.

Hundslund præstegård. O. 1900

Det blev nu mældt til Herremanden, og saa blev Vejen aflagt. (6)

Præsten har åbenbart ikke haft helt rent mel i posen, men han vidste, hvordan han skulle klare sig i en vanskelig situation:

Den kloge Præst i Hundslund kjørte ad Vejen fra Odder til Oldrup, og da han kom til det Sted, hvor der har ligget en Kirke, der kaldes Ulv Kirke, gik Vogntøjet i Stå, og Kusken kunde ikke kjøre af Flækken. Saa siger Præsten: "Tag det nærmer Baghjul af og smid det op i Vognen." Saa kunde de kjøre. (7)

Men ét er at holde mørkets kræfter fra livet, noget andet er at få hold på dem. En gårdmandskone fra Hadrup, Bodil Nielsdatter (1728 - 1796), hvis navn står på epitafiet i Hundslund kirke, og som bestemt ikke var nogen fattigkone, ville ikke bare sådan lade sig grave ned af præsten:

I en Gaard i Haderup ved Odder var en meget mandhaftig Kone, som hed Boel Kåels. Som et Bevis paa, at hun ikke var let at kyse fortælles, at da nogle Folk, der rejste omkring for at se efter, hvem der havde Brændevinstøj, ogsaa kom der, stillede hun sig op i Døren og tog Skjørterne op. Saa turde de jo ikke komme ind. Den Gang hun var død og bleven begravet, fortælles, at hun var kommen hjem igjen og stod inde i Kjøkkenet og rørte i en Gryde, da Folkene kom fra Kirken. De maatte saa have Bud efter Præsten, han skulde mane hende ned, og det gjorde han ude i en Mose, og hun blev sat ned under en stor Sten, som har ligget der i min Tid. Der var en lille Skov, der hørte til Gaarden, og den havde hun, mens hun var levende sagt om, at den skulde hun nok passe. Saa en Aften vilde en Mand derud og have sig en Slagel, men da han kom

ind i Skoven saa han en forfærdelig stor Skikkelse, og saa løb han hans Vej. (8)

Den gode maners ry gik ud over sognegrænsen, og der kunne blive sendt bud langvejs fra (se afsnittet om Saxild sogn), og det hændte ogsaa, at folk kom langvejs fra for at få hjælp:

I forrige århundrede levede i Hundslund en Degn ved Navn Selmer, der var en stor Mester i den Kunst at mane Gjengangere. Enhver Forretning af den Art lykkedes bestandigt for ham, naar han blot havde en Enesteskilling hos sig til at bringe som Offer; thi ellers fik han ikke Bugt med Gjengangeren. Dette hidrørte fra, at han som Barn skulde have stjaalen et stykke Hvedebrød til en Skillings Værdi. En Bonde i Bjerre Herred havde mistet sin Moder, som efter Døden spøgte hver Nat. Døre og Vinduer fløj op og i for hende, snart saa man hende i Maaneskin ride paa en Hest ude i Gaarden, snart at staa ved Sengene og efterabe de Sovendes Snorken. Manden maatte derfor søge Degnen i Hundslund om Raad, og red i den Anledning over til ham. Saa snart Degnen saa Bonden komme, raabte han: "Nu ved jeg, hvad han vil, jeg ser nok, han har sin Moder med." Manden ser sig forskrækket om og opdager, at Kjællingen sidder bag paa Hesten, fælt grinende i Djævlegestalt. Degnen gaaer da hen og skyder hende ned; men hun farer med et lynende Blik op igjen med det Udraab: "Du er en Tyv," hvorfor Degnen griber i Lommen og kaster en Skilling fra sig med de Ord: "Nu har jeg betalt min Brøde". Han tog nu for Alvor fat paa Gjengangeren og manede hende ned i sin Forstue. Efter Akkorden med Bonden skulde han have en Betaling af 4 Sletdalere og en Tønde Rug; men da denne havde faaet Nattefred, brød han sig ikke om at sende Betalingen til rette Tid, hvorfor Degnen løste Kjællingen og sendte hende tilbage. Havde det før været galt i Bondens Gaard, saa blev det nu meget værre, og for at forsone sig med Degnen og faa Fred for Spøgelset, maatte han igjen til Hundslund. Denne Gang tog han 4 Tdr. Rug og 10 Rdl. med til Degnen, og Spøgelset fulgte uanmodet med bag paa Læsset. Nu puttede Degnen Spøgelset ned under en Sten i Kirkemuren, hvor det skal sidde og kukkelure til Dommedag. (9)

Der har været meget småspøgeri hist og her i Hundslund sogn - for eksempel på vejen fra Oldrup til Hundslund:

Imellem Hundslund og Oldrup spøgede det stærkt i Juletiden ved en Tornebusk ved Vejen. (10)

Eller på vejen fra Sondrup til Trustrup:

Mellem Sondrup og Thrustrup mente man i gamle Dage, at det spøgede stærkt ved et Ellekrat, noget fra Vejen. (11)

Det har puslet rundt omkring, men alt spøgeri var åbenbart ikke lige konkret. I Skablund var spøgeriet dog mindre tåget:

I min barndom snakkede de så meget om en skovkjælling, der var i Skabelund skov, Hundslund sogn. Det var én, der var jordet i et trebundet

Udsigt fra Sondrup Baunehøj

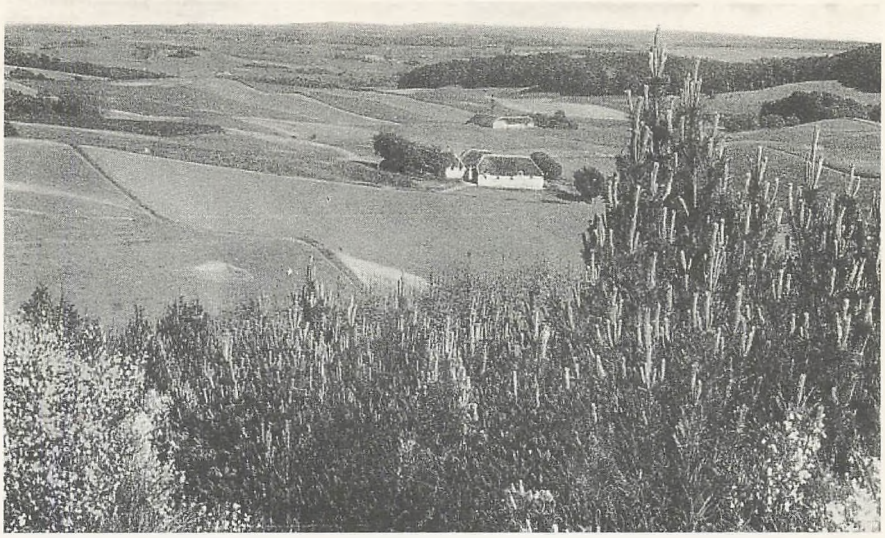

markskjel, og vi børn var så bange for at komme om ved det sted. (12)

Det var ikke alt overnaturligt, der var af det onde. Kilder kunne være til gavn, hvis man ellers behandlede dem ordentligt; for eksempel helligkilden på nord-østsiden af Sondrup bavnebakke:

Byens Mark er for største Delen Sandjord, bestaaende af en stor Bakkekjæde, hvoriblandt det højeste Punkt er den saakaldte Sondrup Bavn eller Bavnbakke, hvorpaa findes et trigonometrisk Mærke og som i Højde næppe giver Himmelbjerget meget efter. Midt paa den østre Side af denne Bakke er et Kildevæld, der i ældre Tider blev besøgt St. Hans Aften for sin helbredende Kraft, hvilken efter Folketroen tabte sig, da en Mand vadskede sin skabede Hest i Vandet. (13)

Sære ting er der sket i Hundslund sogn, og måske har Hundslundpræsten, der så bravt stod det onde imod, selv fået problemer efter døden. Pastor Kragh fra Hundslund skriver i hvert fald i 1949 om Wogelius:

Det er nok ham, der siges at gaa igen oppe i den vestlige Ende af Præstegaarden, hvor han melder sig ved et stærkt rungende Bulder. Han har altsaa heller ikke efter Døden kunnet skilles fra sit kære Hjem paa denne Jord. (14)

- og præster må jo have forstand på de dele.

GOSMER SOGN
Rødstensej
Nørskov
Neder-Randlev
Bjergager
Dyngby
Vesterskov
Randlev
Over-Randlev
Bovlstrup
Dræmmelsbank Hj.
Hovgaarde
Hesselbjerg Gde
Ilylken
Smedrup
Spöttrup
Gosmer
Halling
Ørting
Østergaarde
Krorkjær
Trekanten
Ballen
Dyrgrad
Hedemark
Gersdorfslund
Malskjær
Fensten
Söby
Hummelkjær
Gylling
Söby Red
1: Fensten Hougaard
2: Kæmpehøj
3: Gersdorffslund

GOSMER SOGN

Sognet grænser mod nord op til Randlev sogn, og her løber bækken, der afvander Smederup mose. Mod vest afgrænses det af Ørting og Falling sogne, og mod syd af Gylling sogn ved en del skovstrækning, mod øst dels af havet syd for Hou, dels af anekssognet Halling.

Der findes en del skove langs Kattegat, og nord for disse finder man i en lille skov det middelalderlige voldsted Bjørnkær. Dalsænkningen ud mod havet syd for voldstedet menes tidligere at have været sejlbar. Nu kan der knap ses en smal bæk, der løber gennem markerne, ned gennem Ravnskoven for at udmunde i Kattegat. Nord for voldstedet ligger på grænsen til Halling sogn den lille Vandmose-skov.

Landskabet er svagt bakket, og bl.a. landsbyen Smederup er forholdsvis højtliggende. Omkring Smederup fandtes tidligere et moseareal, der nu er delvist afvandet. Her fandt man i 1942 en stor samling af broncesmykker fra keltisk jernalder.

I landsbyen Gosmer findes foruden gårde og huse en speciel bygning ved siden af kirken - Gosmer Hospital. Det blev opført i 1756 af familien på godset Rathlousdal ved Odder til at huse gamle og svagelige af familien; senere anvendtes det til fattige fra sognet, og i dag ejes det af Odder kommune.

Landsbyen Fensten var tidligere sognets største med 21 gårde. Ved en brand i 1883 brændte 5 gårde, og flere blev herefter flyttet uden for byen.

Syd for Hou ved havet ligger godset Gersdorffslund. Det blev oprettet i 1674 og hørte i flere århundreder sammen med Rathlousdal. Godset ligger smukt med udsigt ud over Kattegat og er i dag ejet af planteforsøgsvirksomheden Pajbjergfonden. Godset var tidligere en stor arbejdsplads med mange ansatte, og det var i øvrigt her, at Danmarks første høstarbejderstrejke brød ud i 1896.

Fra godset udstykkedes en del jord i 1921 til en koloni af statshusmandsbrug, denne fik navnet Højby.

Engang var der i Gosmer sogn så mange snoge, at man om sommeren kunne træffe dem ligge og sole sig i dusinvis ved kirkegården og ved husene. Orme og bjergmænd var noget, man kunne have et mere eller mindre godt forhold til:

Engang levede paa Fensteen Hovgaard et Ægtepar som kun havde et Barn, en lille Pige.
Barnets kjæreste Legeplads var Kjæmpehøjen.
Der kunde man altid være vis paa at finde hende, naar man forgæves havde ledt efter hende andre Steder.
Skete det en Dag, at hun ikke kunde komme derud jamrede hun stærkt derover; men Moderen kunde ikke faa

Aarsagen dertil at vide, og Forældrene lode hende da skjøtte sig selv.
Imidlertid havde Moderen lagt Mærke til at Barnet altid gik til Højen paa en bestemt Tid af Dagen. Hun fulgte da en Gang efter hende og blev Vidne til, at Barnet sad øverst paa Højen i en lille Fordybning, og tværs over hendes Skjød laa en stor Orm, som hun strøg og klappede idet hun sagde: "række Dig, krympe Dig" og lige som Barnet sagde saaledes gjorde den. Efter den Tid fik Barnet aldrig mere Lov til at gaa til Højen ihvormeget det end klagede. Hun svandt da hen og døde. Folk sagde at Ormen var Bjergmanden, der havde forgjort Barnet. (1)

Fensten Hovgaard ligger stadig som den sydligste gård i byen, og ikke langt derfra er der en fredet gravhøj i Sønderskoven. Den kan have været stedet, hvor pigen ikke måtte lege med bjergmanden.

Ved en anden lejlighed fungerede samarbejdet med en af de overnaturlige dog ret godt:

Paa Fensteen Hovgaard var der en Gang en Nisse og det var ret een af de gode Husnisser, han hjalp troligt til at forøge Velstanden i Gaarden. Han forlangte blot til Gjengjæld, at Husmoderen ikke maatte forglemme Julegrøden med Smør i.
Henad Foråret, da det begyndte at blive lidt knapt med Havren til Hestene, begyndte Nissen at bjerge tilhuse det bedste han kunde; men det forslog nok ikke endda; thi Puslingen var ene om Arbejdet.
Han fandt da paa at tage Gaardens Karl med. En Nat da de saaledes vare ude paa Strejftog, hvilke nok for det meste gjaldt Godsets Hovlade, var det ifærd med at gry ad Dag, just som de stærkt belæssede med Havre vare paa Tilbagevejen. Karlen var bleven træt og foreslog Nissen at hvile et Øjeblik, "hvile" sagde Nissen, "hvad er det" "Ih, det er at hvile, at sætte sig ned og puste" svarede Karlen. "Naa saaledes" nikkede Puslingen, lagde Byrden fra sig og satte sig med Velbehag ned for at puste. Nissen var henrykt over den Opdagelse han havde gjort og betroede Karlen, at havde han før vist hvad det var at hvile, skulde snart den store Hovlades Indhold have været flyttet til Fensteen Hovgaard. (2)

Godset har nok været Gersdorffslund. Dér var nogen, der havde en mere håndfast måde, at gribe de sære væsner an på:

For 11 Aar siden saa Skytten Mikkel Jensen Drejer, som lever endnu, boende i Randlev, en Slange i Skoven ved Gersdorfslund, en halv Fjerdingvej fra Strandbredden. Han skød den og hængte den op i en Gren der i Skoven. Den var omtrent 3 Alen lang af en Arms Tykkelse, og havde et temmeligt stort Hoved, der lignede et Andehoved med Næb. Den hæderlige Olding, Skovrider Sandberg i Løvskal, som lever endnu, saa for en Del Aar siden en meget stor Slange i en Eng ved Skjerngaard. Da han nærmede sig til den, snoede den sig ud i den her forbi løbende Aa. (3)

Det var ikke altid, kampen førtes med saa voldelige midler; en god kombination af humor og snedighed kunne gøre underværker og vende anslagene mod angriberne:

I en Gaard i Fensteen fandtes en Gang nogle Folk der havde Ord for at kunde hexe, og saaledes troede Folk blandt andet at hvis de rørte ved Naboens Qvæg, saa duede Køernes Mælk ikke til at kjærne Smør af. Der var den Gang en Hyrde i Fensteen, som hed Hans Jensen og som røgtede hele Byens Qvæg paa Marken om Sommeren. Om Morgenen samlede han det sammen paa Gaden for at drive det ud paa Marken, og om Aftenen drev han det hjem igjen.
En Aften da Hans Jensen saaledes kom drivende med Qvæget, sad ved Byens Led en Dreng med en lang Kjæp i sin Haand, og denne var netop en Søn af de omtalte Skarnsfolk.
"Hvad skal Du bitte Søren" spurgte Hyrden?
"A sku slo Køeren Gu'faar."
"Naa skal Du det bitte Søren" svarte Hans Jensen, det er der jo ingen Konst ved, men kan Du slaa Tyren, saa skal Du faa en Skilling. Drengen gik ind paa Forslaget og fik sin Skilling og løb glad hjem. Men den Aften kjærnede Hexemutter nok Kogjødning istedetfor Smør.

Laden på Gersdorffslund. O. 1920

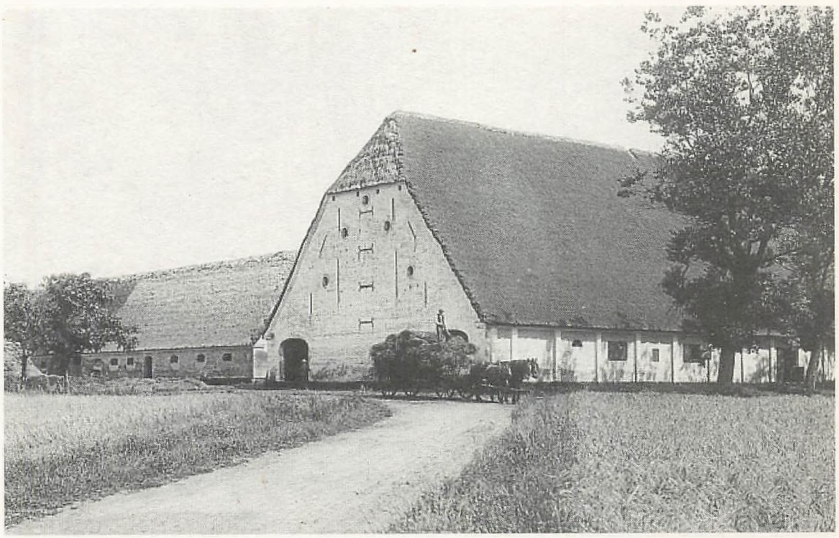

Saadanne Historier fandt tiltro i Fensteen for 100 Aar siden. (4)

Men ét var at værne sig mod det overnaturlige eller omgå det med fordel, noget andet var at blive grådig - for bjergmanden, der mødte pigen i ormeskikkelse, måtte jo være rig:

I samme Høj hed det sig, at der var en stor Skat nedgravet, hvorfor en Gang to Mænd besluttede at foretage en Undersøgelse. En klog Mand som de raadførte sig med desangaaende gav dem det Raad, at i hvad de end saae eller hørte, maatte de ikke tale til hinanden under Arbejdet.
En Aften silde begave de sig til Arbejdet. De havde snart gravet et dybt Hul ind i Højen og stødte der paa en Kiste forsynet med et mægtigt Jernhaandtag. I glad Overraskelse skottede de til hinanden, og gjorde allerede Mine til at tage fat i det, da i det samme en Hane fløj ud fra Kisten og gjorde en gruelig Spektakkel med at gale og baske med Vingerne. "Ih de va da pokker te Kok te aa gaal," udbrød den Ene. "Ja det var saa sagde den Anden."
I det samme gav det et Rabalder i Højen, den skred sammen og Kisten var forsvunden, og med den Skattegravernes gyldne Drømme. (5)

Så bjergmandens skat ligger der endnu, og det er nok også det bedste.

HALLING SOGN

HALLING SOGN

Halling sogn afgrænses mod nord af sognene Randlev og Bjerager, mod vest af Gosmer sogn ved bl.a. Vandmoseskoven og skellene til godset Gersdorffslunds jorder og mod syd og øst af Kattegat.

Landskabet er forholdsvis fladt og med god landbrugsjord, og midt i sognet ligger landsbyen Halling, der udover sine gårde og huse tidligere havde holdeplads med station for jernbanen til Hou.

Spøttrup ligger ud mod havet og er sognets mindste landsby. Den har ikke forandret sig synderligt, og gårdene ligger stadig side om side med husene inde i byen og vækker minder om tidligere tiders folkeliv.

Hou er i dag sognets største - og nyeste by. Den ligger på et fremspring ud i havet og var indtil for 100 år siden et lille fiskerleje under beskedne kår. Som udskibningssted blev havnebyen opbygget i 1881 af ejeren Holstein-Rathlou fra Rathlousdal, og i 1884 blev byen endestation for Hads-Ning Herreds jernbane. I 1903 opførtes et egentligt havneanlæg, og Hou blev i de følgende år til en betydelig fiskerihavn.

Erik Lund (1835 - 1910) fra Halling har skrevet flere fortællinger fra Hads Herred under forfatternavnet Svend Thusbek. Han var en ivrig indsamler af sagn og historier og var meddeler til folkemindesamleren Evald Tang Kristensen. På sine gamle dage boede han på gården Gammelhave, der ligger tæt ved ruinen af middelalderborgen Bjørnkær. Ruinen ligger faktisk i Gosmer sogn lige på den anden side af sognegrænsen. På borgen var der engang en havfrue:

Paa Bjørnkjær havde de fanget en Havfrue, og hun blev sat i et Kar ude i Kjøkkenet. En Dag blev Kokkepigen uklar med hende der ude og slog en Spand Vand paa hende, men saa greb Havfruen en tændt Brand og slog efter hende. Den stak ild paa Borgen, og saa brændte den. (1)

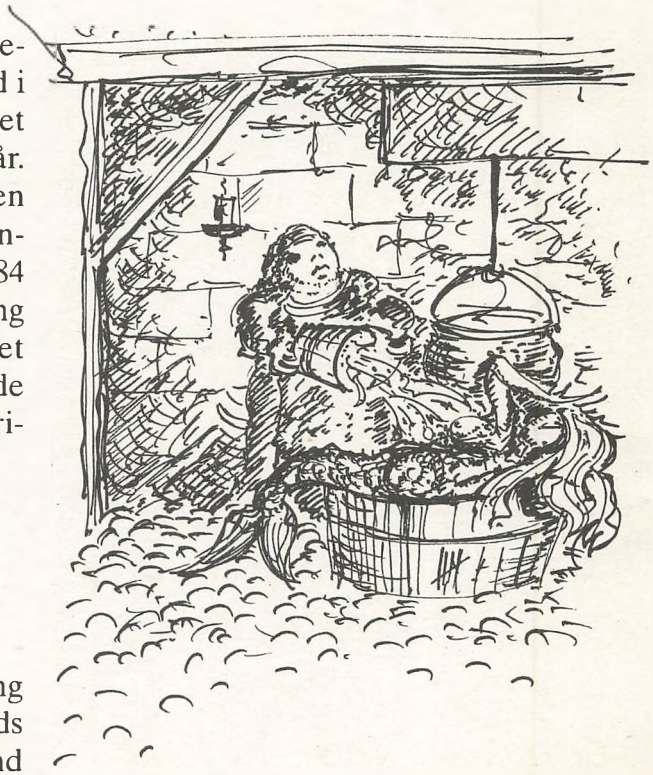

Ruinerne af Bjørnkær kan ses den dag i dag, og brønden, hvorfra det vand, havfruen fik smidt i hovedet, må være kommet, kan ses i tårnkælderen. Med hensyn til borgens storhed og fald er der ikke enighed. En anden beretning vil henlægge begivenheden til vikingetiden og sætter den i forbindelse med, at havet engang gik helt ind til borgens mure:

Ruinen af Bjørnkjær. 1993

Paa Bjørnkær boede i fordums Dage en mægtig Viking, der hvert Foraar med sine Skibe drog paa Plyndringstogt mod fjerne Lande, hvorfra han først vendte tilbage, naar Vinteren stundede til. Den Gang var den Sænkning, som fra Skoven strækker sig lige ned mod Kattegat, et sejlbart Løb, som stod i Forbindelse med Graven om Borgen. Saa hændte det en Julekvæld, at der var stor Travlhed paa Bjørnkær, thi fra Stranden var der kommen Budskab om, at Husherren med sine hjemvendende Skibe øjnedes ude paa Havet. Da lød dæmpede Toner op fra Borggraven, en Havfrue laa under Vinduerne og spillede. En Terne ilede op til Borgfruen for at vise hende dette sære Syn, men den stolte Frue befalede, at der skulde kastes en Kedel kogende Vand over Havfruen. Det skete, men straks sank Borgen med alt hvad der var deri ned i Jorden, og her blev en lille Sø, som først længe efter tørrede ud. Fra den Tid laa Pladsen øde hen, ilde berygtet for Spøgeri, og ofte ses et stærkt Lys over Stedet.

En dristig Skytte indgik det Væddemaal, at han vel en Julenat turde gæste Bjørnkær, naar han kun maatte tage sin Bøsse og sin Hund med sig. Han begav sig ogsaa paa Vej, men Væddemaalet vandt han ikke, thi efter kort Tids Forløb kom han dødbleg, forvildet og aandeløs tilbage, og først længe efter kunde han berette hvorledes han, da han nærmede sig Skoven, havde set et stærkt lysende Skær paa Træstammerne. Han var dog gaaet videre, skønt han blev mere og mere sælsom til Mode; men pludselig udstødte hans Hund et langt Hyl og vendte om saa hurtigt dens Ben kunde løbe, og da blev ogsaa Skytten greben af Angst, kastede sin Bøsse fra sig og flygtede over Hals og Hoved. (2)

Hvad, der egentlig er sket, kan være vanskeligt at afgøre, men der er i hvert fald enighed om, at borgens fald skyldtes, at havfruen følte sig skidt behandlet.

NØLEV SOGN
Tullstrup
Ostergaard
Kraekjær
Pedhøi
Starup
Pedlerstrup
Synnedrup
Svorbæk
Assedrup
Driften
Tvenstrup
Rold
Nølev
Sønder
Studshoved
Rude
Tuskjær
Egholm
Rørt
Saxild
Odder
Rodstenseje
Nørskov
Bjergager
Nedre Randlev
Vesterskov
1: Jordmoderhus
2: Hvide grav

NØLEV SOGN

Nord for sognet mødes Odder Å og Kysing fjord. Bakkerne langs med åen og fjorden afslutter sognet mod nord. Mod vest grænser sognet op til Odder sogn langs med Rævsåen, mod syd og øst til henholdsvis Bjerager og Saxild sogne. Nølev sogn er i dag slået sammen med Saxild sogn.

Den lille landsby Nølev ligger på et højdedrag omgivet af landbrugsjord, der mod nord skråner stejlt ned mod fjorden og de store engarealer.

På den anden side af broen over ådalen ligger landsbyen Assedrup. Byen ligger i læ af bakkerne, der grænser op til Ning Herred og består af en del huse og enkelte gårde; de fleste gårde er nu blevet flyttet ud. Ved Hads-Ning Herreds jernbanes anlæggelse i 1884 byggedes en station ved Assedrup.

Der er ikke meget overnaturligt at berette fra Nølev. På vejen mellem Nølev og Rørth ved grænsen mellem Bjerager og Nølev sogne boede jordmoderen, og at køre efter jordmoder og den hårfine balance, der i sådanne stunder kan være mellem liv og død, har været en del af hverdagen og virkeligheden den gang som nu:

A var en stor dreng, da min faders nabo blev gift. Et års tid efter blev moder en aften hentet der ind, da hans kone skulde gøre barsel. Manden og karlen kjørte efter jordemoderen, som boede midtvejs mellem Nølev og Røort. Men da hun ikke var hjemme, skulde de til Odder for at hente én der. Et stykke oven for jordemoderhuset blev hestene pludselig bange og foer i vejgrøften, mens karlen greb fat i manden og sagde: "Så du det?" Manden saa ingen ting og spurgte karlen om, hvad det var. Han sagde, at han havde set en hvid skikkelse løbe over vejen foran hestene. Inden næste morgen var hans kone død, og han troede da, det var et varsel. (1)

Turen kan have gået fra Nølev over Rørth og videre til Odder. Det kan have været "den hvide dame" fra "de hvide lergrave" ved Randlevvej i Odders udkant, der har været på spil. Men det er jo i denne sammenhæng ret underordnet, når man ser på den egentlige kerne i denne historie: Inden den næste morgen var hans kone død.

1: Bjerregaard
2: Troldbjergvej
3: Rørth Skovvej
4: Randlev Hesselbjerg
5: Randlev Hedegaard
6: Randlev kirke
7: Mose mellem Hovgaard og Gosmertoft
8: Sødal

RANDLEV SOGN

Sognet afgrænses mod nord og vest af Odder sogn langs mosestrækningen, hvori Rævsåen løber. På de højereliggende jorder mod syd findes skellet til Gosmer sogn, en del af grænsen går langs med bækken, der afvander Smederup mose. Mod øst grænser sognet op til Bjerager sogn.
Over Randlev ligger på et højdedrag, hvor stejle skrænter mod vest går ned mod den store mosestrækning i ådalen mellem Odder og Ørting. Engarealerne er, som de altid har været, delt op mellem sognets beboere og bruges fortrinsvis til afgræsning og høslet. Førhen har der været en del tørveskær i mosen.
Mod Neder Randlev og Bjerager flader landbrugsjorden ud, og tidligere lå større områder af skov i den nordlige del af sognet - herom kan nu kun navne som Randlev Vesterskov og Randlev Nørreskov vidne.

Over Randlev har ikke i væsentligt omfang skiftet udseende. Flere gårde ligger stadig inde i selve byen, der ellers er præget af den gamle præstegård ved siden af kampestenskirken.

Neder Randlev består af en del gamle og nye huse samt enkelte gårde. De fleste gårde er dog for længst flyttet uden for byen. Neder Randlev var tidligere stationsby for jernbanen til Hou.

Der boede trolde i bakkerne syd for Over Randlev, og vejen til Gosmer hedder den dag i dag Troldbjergvej. De kunne ikke lide kirkebyggeriet i Odder; men det fortælles der mere om i afsnittet om Odder sogn. I Neder Randlev havde man et helt godt forhold til de bjergfolk, der boede der:

Sagnet melder nemlig, at der i Bjerregaards Kostald skal have været en Baas, hvori intet Kreatur kunde staa Natten over uden at blive dræbt.! Som Følge heraf blev Ejeren kjed af at sætte Køer i den, hvorfor han fjælede den op og benyttede den som Avnrum.
Sagen var nemlig denne, at der nedenunder Baasen boede nogle Bjergfolk, og at det traf sig saa, at Bjergmandens Bordende netop stod lige under Baasen, og da Kreaturet ved sin Ailen forstyrrede hans underjordiske Ro, vred han Halsen om paa det for at faa Fred.
Samtidigt skal det have været vanskeligt for Ejeren af Gaarden at faa Tjenestepiger, da disse undertiden i Søvne af Bjergmanden blev baarne ned i hans Bolig for at forrette huslig Gjerning.
Fra det Sted, hvor de Underjordiske havde deres Ind- og Udgang i Bjerregaard, kom en Gang en stor og tyk Frø kravlende. Konen i Gaarden, der stod ved Brønden og saa det, havde en Fornemmelse af, at det maatte være Bjergmandens Kone, der kom i den Skikkelse.
Hvad der yderligere bestyrkede hende i denne Tro var, at hun vidste, at deres underjordiske Nabos Kone var i velsignede Omstændigheder, og da det var Folkene paa Bjerregaard meget om at gjøre at staa i godt Forhold til dem sagde hun: "Hvor er du tyk, Stakkel, naar

Bjerregård. 1994

Du skal føde, skal jeg gjerne være Dig behjælpelig."
Konens Formodning havde været rigtig, og da Tiden kom, blev hun fra Indgangen tilraabt:
"Husker Du, hvad Du lovede mig,
Da Du ved Brønden toede Dig?"
Hun efterkom Opfordringen og fik til Belønning sit Forklæde fyldt med noget, som hun antog for glødende Kul; men da hun kom op og fik det at se ved Lyset, var det det pure Guld. (1)

Ane Hansdatter fra Torrild beretter om samme hændelse, men hælder sig mere til hverdagssiden af det skete og glemmer heller ikke det væsentligste: "Pigen fik ro til at ligge i hendes seng."

I Bjærggård i Randlev var der en pige, som al tid var søvnig af sig, og det kom af, at bjærgfolkene tog hende ned i jorden til dem for at male for dem. De havde deres gang op i folkenes nods. En gang, da bjærgmandens kone skulde føde, var konen i gården der nede at hjælpe hende, da så hun pigen. Så søgte de råd hos en klog mand, og siden fik pigen ro til at ligge i hendes seng. (2)

Hændelser, der ligner hinanden, kan være vidt forskellige. I Randlev var der en pige, der omgikkedes en orm, som det også skete i Fensten. Men i Fensten var det en uartig pige, der måtte sættes på plads af sin mor. I Randlev var der nærmest tale om en familie, der havde glæde af bekendtskabet med ormen - og så kom præsten og ødelagde det hele:

I Randlev var der et par folk, hvis lille datter var sygelig og havde langsomt med at tale. Hun fik den vane at gå ud til en kampesten, der lå lidt fra huset. Det blev man opmærksom på og fulgte så noget bag efter. Hun sad på stenen, og i hendes skjød lå en stor snog, en stålorm eller en hugorm, hvilken hun madede, mens hun strøg den hen ad ryggen og sagde med sin ufuldstændige udtale: "Du rækker dig, du krymper dig, jeg stryger dig." Forældrene spurgte præsten, hvad de skulde gjøre, og

han rådede dem til at holde barnet inde. Så græd det og viste sig meget ulykkeligt, indtil man lod det komme ud igjen. Da gik det straks med sin mad til stenen, og ormen kom igjen og lod sig made. Præsten mente, at dette på ingen måde gik an, og at barnet for alvor måtte holdes inde. Det skete også, men så døde den lille pige, og da man kom ud til stenen lå snogen der og var død. (3)

At man kom i konflikt med kirken ved at have omgang med det overnaturlige, var én side af sagen, men forholdet virkede også den anden vej. Selv ved en mindre helligbrøde gav man sig automatisk i det overnaturliges vold:

I Over Randlev boede der engang for længere Tid siden 2 Brødre, den ene var Væver, den anden Skomager. De levede af deres Haandværk, og holdt deres egen Husholdning og havde begge lidt hang til Jagt, især til Natjagt efter Ildere og Mårer. De brugte hyppigt at sætte Snarer ud ved Husene, men Udbyttet har vel ikke været tilstrækkeligt; thi de fandt paa at udvide deres Jagtgebet til selve Kirkegaarden. Da hændtes det engang, efterat de om Aftenen havde udstillet deres Snarer og vare gaaede til Ro, at den Ene vaagnede ved Midnatstid og hørte en underlig Puslen i Stuen. Han rejste sig overende i Sengen og saa med Skræk, at Vævetøjet begyndte at rumstere, og at Væven gav sig til at væve. Haarene rejste sig paa hans Hoved, og han udstødte et Skrig, hvorved Broderen vaagnede. Da denne mærkede, hvorledes det forholdt sig, sagde han: "Det er nok bedst, vi henter Ildersnarene ved Kirken, thi der ere de nok ikke paa den rette Plads". De rejste sig, hentede Snarene paa Kirkegaarden og bleve ikke mere forstyrrede i deres Søvn. (4)

Men det var ikke kun kirkegårdsspottere, der kunne få problemer; selv ædruelige mænd fra Randlev kunne ikke vide sig sikre, når de kørte til Odder ad Randlevvejen:

Tre Mænd kjørte en Aften fra Odder: Sejer Nielsen fra Randlev Hedegaard, Anders Knudsen fra Randlev Hesselbjærg og én til, og de var alle tre ædruelige Mænd. Da de kom til en Bakke ved de hvide Lergrave, kom det dem for, som om Vognen løb tilbage ad, og de faldt af den. Saa kom de i Tanker om, at det var den hvide Jomfru, der var paa Spil.

Der gaar en hvid Jomfru paa Rodstenseje. For en halv Snes Aar siden stødte de ved en Reparation paa et indmuret Skelet i en Nische ved Siden af Indgangsdøren. (5)

Men anslagene fra mørkets kræfter kom ikke kun fra hvide damer, der usynligt spillede folk sære puds. Det måtte Caspar Hartmann, der var præst i Randlev 1738 - 95, sande:

De Spøtrup Røvere , nemlig Fader og Søn, traf en Gang Præsten i Randlev ude i Rørt Skov. Saa kom de i Skjænderi med hinanden, hvad det var om vides ikke. Præsten truede dem saa med de blaa Ærter, for han var ude paa Jagt og havde Bøssen med sig. Saa truede de ham med den røde Kok. De besluttede saa at stikke Præstegaarden i

Brand og satte det ogsaa i Værk. Sønnen var Kæreste med Præstens Pige, og hende fik han overtalt til at tage Præstens Sølvtøj, og slæbe det over i Vabbenset, som den Gang var syd for Kirken. Derfra kunde hun ikke se, at de stak Ild paa, og saa stod hun og ventede der paa dem. Da de kom tilbage og fortalte, hvad de havde gjort, truede hun med at angive dem, og saa for at forebygge det, slog de hende ihjel. I en Sten i den ydre Side af Kirkemuren er endnu en Sten, hvor der sidder Mærker af hendes syv Fingre. Der har hun altsaa sat Fingrene op paa den Sten, da de var i Lag med hende. Derefter slæbte de hende over det sydøstlige Hjørne af Kirkegaardsmuren, og det Sted vil Stenene aldrig sidde fast. Derfra slæbte de hende ned i en Mose imellem Randlev Hovgaard og Gosmertofts Mark og kylte hendes Lig ind i noget Ellekrat. Der fandtes hun saa senere. Sønnen bekjendte, hvad de havde gjort, men Faderen ikke. De sad fast i lange Tider, og Sønnen døde i Arresten. (6)

Til venstre for den tilmurede mandsdør på sydsiden af Randlev kirke er der en meget rød Sten, og diget i det sydøstre hjørne af kirkegåden ser ikke for godt ud den dag i dag.

Det var stærke kræfter, der brødes ved kirken i Randlev:

... der, hvor Kirken staar, skal der i Oldtiden, have været en offerhal, hvor der hvert Aar efter Lodtrækning ofredes et Menneskeliv til Havets frygtelige Gudinde Ran. (7)

Den norske konge Harald Hårfager (o. 900) blev gift med en jydsk kongedatter ved navn Ragnhild, som blev mor til Erik Blodøkse. Måske kom Ragnhil fra Randlev:

Fra Kattegat sydøst for Aakjær kunde der i gamle Dage sejles gjennem Sødal Sø til Norsminde.
Imellem "Sødalsmae" og selve Mosen hæver sig et Bakkestrøg, der som en Halvø strækker sig mod Syd med en temmelig stejl Skraaning ud i den 100 Td. Land store Mose. Paa denne Bakke eller Skrænt skal efter Sagnet have staaet et Slot, som kaldtes "Sødal" Slot, hvor en Prindsesse Ragnhild (Medd. opgivet som Ranghild) skal have boet. Saameget er imidlertid vist, at der paa nævnte Bakke for nogle Aar siden ved Mergelgravning fandtes Mursten, Potteskaar, Aske og et sort Pulver lig Kjønrøg.

Paa den Plads, hvor Slottet skal have staaet, saa man Julenat i ældre Tid Lys brænde, og inde i Bakken hørtes Klirren og en dump Lyd, som når man rasler med Nøgler og slaar Kistelaag op og i, hvilket ansaaes for Varsel om, at en skjult Skat laa begraven derinde. (8)

Fra Bredkjærvej kan man se en gruppe træer, der omgiver et stort hul; det er nok den omtalte mergelgravning. Som supplement til den blodtørstige havfrue Ran og prinsessen, der boede, hvor julelyset brødes med dybets dumpe lyde, har også en lokal helgen kastet sit lys over Randlev:

Da kong Knud den Sjette drog fra Nørrejylland til Sønderjylland, kom han til Haderslev, hvor han agtede at overnatte. Da kom der til ham en spåmand, som kunne læse i stjernerne. Han fortalte, at han havde læst på himlen, at der den kommende nat skulle blive undfanget en dreng, som i tidens fylde skulle opnå stor berømmelse og blive elsket såvel af Gud som af mennesker. Ved at høre dette fik kongen straks stærk lyst til at blive fader til et så lykkeligt barn og befalede, at en adelig frøken hemmeligt skulle føres til ham den følgende nat og dele leje med ham. Det skete, som han havde befalet, og hun blev svanger og fødte ni måneder senere en dreng, som kostede sin moder livet.....

Da en fattig kone engang mistede sin eneste ko, vakte Hellig Niels den til live igen. Det samme gjorde han en anden gang med en flok får i Randlev, og en falk, der var død på kong Valdemars hånd, blev levende igen, da man påkaldte Hellig Niels.... (9)

Efter gængse historiebøger var Hellig Niels søn af kong Knud den 3., der var Danmarks konge fra 1146 - 1157.

1: Troldesten
2: Alrø kirke

ALRØ SOGN

Øen Alrø ligger ved indsejlingen til Horsens fjord og består af flad god landbrugsjord, hvorfor da også hovedparten af øens befolkning tidligere ernærede sig ved landbrug. Oprindelig var der ca. 20 gårde inde i selve byen, efter udskiftningen blev flere gårde flyttet uden for byen og nogle gårde blev delt. De fleste gårde og huse ligger stadig samlet langs vejen tværs over øen og er med til at skabe den "gamle" landsbystemning.

Tidligere har der været en del skov og krat på øen, men det er nu næsten helt væk.

Øens kontakt til omverdenen foregik indtil 1930'erne dels med småskibe til landingspladserne på strandene ved Amstrup og Sondrup, dels med skibsforbindelse til Horsens. Endvidere eksisterede der også en (lidt usikker) vadegrund fra Gyllingnæs. Med dæmningens åbning i 1931 blev der skabt en tættere kontakt til hjemkommunen Odder.

Det er først i nyere tid, at der er blevet rejst tvivl om, at Alrø er opkaldt efter dronning Alrune og om at hun skulle være begravet på øen:

Af Antiqviteter har endnu i forrige Aarhundrede (det 17de) været at se en stor Gravhøj over Dronning Alrune eller Alrame, som har givet Øen sit Navn. Efter Traditionen skal hun have været Kong Hjarnes Dronning, som ligger begraven på Øen Hjarnø lige over for. Dette Monument som Wormius in Additam pag. 6 giver en Tegning af var 40 Alen langt og 12 Alen bredt, besat oven omkring med store Stene. Dog antages det ikke, at Sagnet har historisk Grund. (1)

For Ole Worm, der har tegnet stenaldermonumentet til sin oversigt over danske monumenter fra 1643, var der dog ingen tvivl om, at det var dronningens grav.

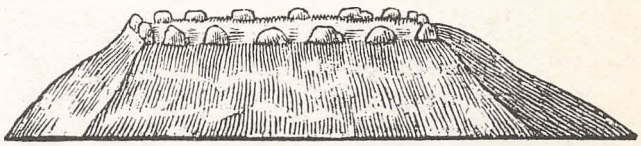

Dronning Alrune og kong Hjarne kendes fra Saxos Danmarkskrønike, og hvis de er historiske personer i gængs forstand, har de nok levet på et tidspunkt mellem år 300 og 600 i den periode, som kaldes den germanske jernalder. Just Thiele, som indsamlede sagn og eventyr i begyndelsen af 1800-tallet har også historien med i sine samlinger:

Ved indsejlingen til Horsens fjord ligger øerne Hjarnø og Alrø, som bærer deres navne efter kong Hjarne og hans dronning, Alrune, der begge ligger begravet der. Om Hjarnø fortælles det, at da kong Hjarne var forjaget fra Sjælland, søgte han først til Samsø, derfra til øen Endelave, og da han også blev jaget på flugt derfra, fandt han til sidst et skjulested på Hjarnø, som dengang var helt overgroet med skov. Derfra begav han

sig til kongens gård, forklædt som saltkoger og sølet til med smuds, for at ingen skulle genkende ham, og han satte sig nederst ved bordet og mælede ikke et ord. Da befalede kongen, at han skulle vaske snavset af sig, og han blev da genkendt på de mange ar, som han havde på sit legeme. Nu slog kongen ham ned, og han blev med sine mænd lagt i en høj på øen, som siden har fået navn efter ham. Endnu ses på øen henved tredive stensætninger, der danner en kreds om én i midten, der er større end alle de andre, og i denne siges det, at kong Hjarne ligger begravet. For nogle år siden gik en tyr og rodede med sine horn i jorden omkring hans høj, og den bragte derved et meget stort sværd frem, som en gårdejer på øen, ved navn Niels Østergaard, fandt og tog med sig hjem. Men fra selvsamme dag var der ufred i hans gård, så han blev nødt til påny at grave sværdet ned, hvor han havde fundet det, og siden har ingen vovet at forstyrre kongen i højen. (2)

Monumentet har sandsynligvis ligget umiddelbart vest for kirken, men der er ikke spor tilbage. Der findes ikke efterretninger om ufred for forstyrrelse af den døde dronning tilsvarende Niels Østergaards oplevelser på Hjarnø, men beretningen er taget med her, da historien om de to grave udgør et hele.

Der er i det hele taget ikke meget overnaturligt at berette fra Alrø - og dog! Ud for vestkysten - omtrent midtfor - sker der sære ting:

...tre Sten i Havet Vest for Alrø, er kun synlige i stærk Lavvande. Man troede, det var tre Trolde, der stak Hovedet op af Havet, og saa blev der Uvejr. (3)

Der ligger mange sten ved kysten, så hvilke, der er de tre oprindelige, hvis de da er der endnu, kan være svært at afgøre. Resten er jo nok små efterkommere.

Troldestenene ved Alrø. 1993

1: Gyllingskov
2: Gylling med åen

GYLLING SOGN

Mod nord grænser Gylling sogn op til Gosmer, Falling og Ørting sogne, mod øst ud til Kattegat og mod syd til Horsens fjord. Sognet er forholdsvis fladt på nær udsigtspunktet "Koldhøj". Sognets sydlige del består af halvøen Gyllingnæs, der oprindelig var fuldstændig skovklædt. Den gamle egeskov blev hugget i slutningen af 1700-tallet, stadig kan man dog se enkelte gamle ege i den nyere bøgeskov. Gyllingnæs blev først frasolgt godset Aakjær i 1801, hvorefter hovedbygningen byggedes.

På den østlige side af næsset ligger en stor strandeng ved navn Kalsemade. Her avledes der førhen en del hø, og området blev tidligt inddæmmet og afvandet. På vestsiden af næsset er ligeledes inddæmmet et mindre areal kaldet Lerdrup-inddæmningen fra 1803. Her fra gik vadegrunden over til øen Alrø. Ude på spidsen af Gyllingnæs kan der ses rester af en skanse.

Gylling by er en af kommunens største byer og har været det langt tilbage i tiden. I slutningen af 1700-tallet lå omtrent 43 gårde tæt sammen inde i byen, men efter udskiftningen af jorderne flyttedes mange ud på markerne omkring byen. Byen har stadig sin gamle, nu restaurerede vindmølle, og det er en livlig by, der tidligt blev centrum for de sydlige sogne i herredet. Malskjær-bækken, der udspringer ved gården Dybvad løber tværs gennem byen for at udmunde i Kattegat ved Splidholm.

Udover Gylling er der to små andre landsbyer i sognet - Søby, der er en gammel landsby delt mellem Gylling og Gosmer sogne samt Lerdrup, der ligger helt nede ved Horsens Fjord.

Malskær bæk gennem Gylling by. O. 1920

Beretningerne fra Gylling skyldes Pastor Otto Møller (præst i Gylling 1870 - 1915), der har været meddeler til Evald Tang Kristensen. Otto Møller var søn af H.L. Møller (præst i Gylling 1841 - 1870), der efterfulgte Chr. Fr. Ingerslev (præst i Gylling 1789 - 1840). Sidstnævntes kusk - Søren - nævnes som kilde af Otto Møller i en beretning om Svend Feldings træ, som blev hugget ned, mens Otto Møller levede; men mere herom i afsnittet om Falling sogn. Otto Møller nævner Søren som kusk for Ingerslev på en tur, hvor han oplevede spøgeri i Odder. Den historie er at finde i afsnittet om Odder sogn.

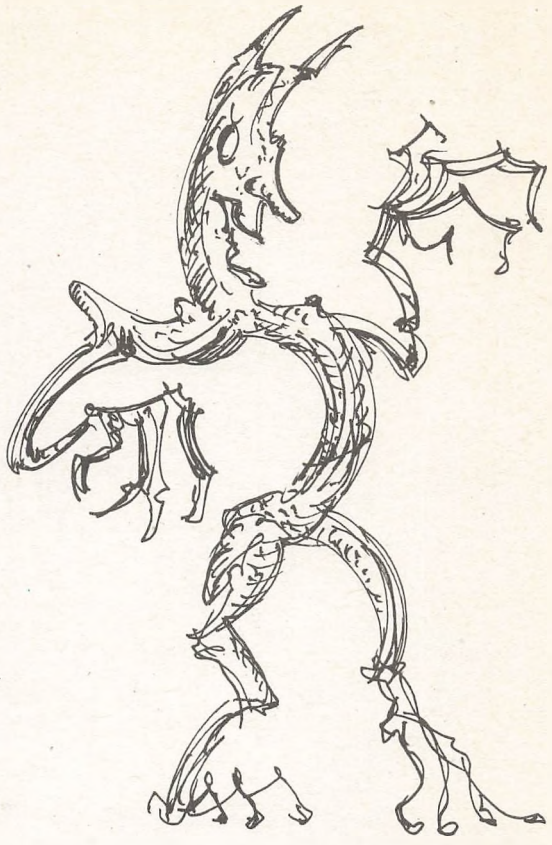

Gylling sogns overnaturlige var ikke helt uproblematiske, men alligevel til at leve med. Bjergfolkene var nok efter én, men det gik ikke så hårdt til som i Hundslund sogn:

Ane Mogensdatter, der var opfødt i Gylling skov, fortalte, at hendes oldemoder en gang som lille pige skulde gå et ærinde til en nabogård, og da kom der en bitte kone til hende, og det var naturligvis en dværgkone. Hun vilde liste hende med sig, men pigen holdt sig fast ved et gjærde, og det kunde bjærgkonen ikke rykke hende fra. Endelig slap hun fra konen og kom hjem. (1)

Men nogle drilske størrelser var der ind imellem - Aatrismænd - (udtales med langt "a" iflg. en tidligere gyllingskovbo):

Der er nogle her (Gylling), de kalder Aatrismænd (Ærterismænd). De er lange og smalle som et læssetræ. En sådan mand lagde sig over en bæk, sådan at folk kunde gå over på ham, men når de er midt på ham, springer han op, og folkene falder i vandet. Det slår han en skvalder op af. (2)

FALLING SOGN
1: Tammebjerg Skov
2: Svend Feldings bro
3: Guldhøj
4: Åkjær
5: Svend Feldings grav
6: Sten fra Svend Feldings hus
7: Falling kirke
8: Chr. Speitzers grav
Søderup
Oldrup
Kjærsgaarde
Åakjær
Falling
Aalstrup
Sondrup
Lerdrup
Amstrup
Skoven
Lerdrupskov
Vestergaarde
Ørring
Trekanten
Stenhalle
HESTEHAVE
Sondrup Mose
Færge

FALLING SOGN

Mod nord grænser sognet op til Ørting og Odder Sogne, mod øst til Gosmer og Gylling sogne, mod syd ned til Horsens fjord og mod vest til Hundslund sogn langs engdragene. Den vestlige og sydvestlige del af sognet er meget bakket og med en del skov, de smukke Uldrup bakker.

Falling by er sognets største. Tidligere lå herinde 8 gårde, hvor de fleste efterhånden er blevet flyttet ud, bl.a. efter store ildebrande. Blandt udflyttergårdene kan nævnes Damgaard, Magrethelyst og Halkjær. Vest for byen opførtes i 1904 en station for Odder-Horsens banen, og herefter skød flere huse op omkring denne nye bydel.

Landsbyen Ålstrup var for 200 år siden et samfund, hvor gårde og huse lå meget tæt, men efter landboreformerne og senere efter ildløs i 1849 flyttedes nogle gårde ud - især nord for byen. Der er dog ikke sket store ændringer i byens udseende, og den vækker stadig minder om fortidens liv.

Landsbyen Amstrup ligger i en lavning nær Horsens fjord. Adskillige gårde er herfra blevet flyttet ud på deres jorder. I bakkerne sydvest for byen er der for mange år siden anlagt en plantage. Nede ved fjorden ligger Amstrup pakhus, der opførtes i 1854 af to købmænd. Stedet fungerede som handelsplads i mange år - indtil Horsensbanen åbnede i 1904. I dag anvendes bygningen som kvindefængsel.

Når der skal fortælles om Falling sogn, får godset Åkjær naturlig nok en central plads. Godset har langt tilbage i historien haft jord i det meste af Hads Herred og er stadig i dag et af Jyllands største godser.

I middelalderen var Åkjær i Århus Bispestols eje; efter reformationen overgik det derfor til kronens ejendom. En af de sidste lensmænd til Åkjær, Laurids Ebbesen gjorde sig i øvrigt i begyndelsen af 1600-tallet bemærket ved at føre et stort antal hekseprocesser ved Tinget i Viborg. Ved svenskekrigenes afslutning i 1660 skulle Danmark afstå de skånske besiddelser, og rigsdrost Joachim Gersdorff fik Åkjær Len som erstatning for sit tabte gods i Skåne. Hermed startede den nyere godshistorie i Hads Herred. Åkjær har lige siden været i privat eje, og det er fra Åkjær, de fleste andre godser på egnen er opstået.

Åkjær har har haft en lang række ejere, her skal blot nævnes nogle enkelte. Fra 1770 ejede C.F.T. von Lüttichau godset. Han blev kendt i hele landet som talsmand for modstanden mod landboreformerne. Reformerne blev dog vedtaget, og op til år 1800 solgte en ny ejer af Åkjær også ud af sine ejendomme til fæstebønderne.

En af de følgende ejere, grev von Reventlow, der ejede Åkjær fra 1802-36, opførte Uldrup-gården i bakkerne syd for godset. Byggeriet var holstensk, kaldet et schäferi og anvendtes til fåreavl. En byggestil som denne er enestående her i landet.

Siden 1857 og indtil for nylig har godset

Åkjærs avlsbygninger. O. 1895.

været i slægten Neergaards besiddelse.

Godsets hovedbygning ligger ved engdragene syd for landevejen til Horsens; de gamle avlsbygninger brændte år 1900, og nye blev opført tillige med en forvalterbolig. Avlsbygningerne er nu nedrevet.

Øst for godset ved broen over Åkjær Å lå førhen vandmøllen Vads Mølle.

Godsets 3-længede hovedbygning er ligesom Uldrupgården fredet. Landbrugsjorden og skovene har i mange år ikke været intensivt drevet - bl.a. derfor har vi her kunnet opleve en natur og et dyreliv og en stemning, som vi ikke finder magen til ret mange andre steder i kommunen.

I Falling blev Jens Kristian Jakobsen født i 1836 og flyttede sidenhen til Oldrup. Det har ikke været nogen ufarlig sag, at bevæge sig fra Oldrup mod Åkjærs jorder:

Den gang a var en 7,8 Aar var a nede med nogle andre Smaabørn at samle Skovmærker. Der var en Skov, der kaldes Tammebjærgene, og neden for er der et stort Morads. Der sidder a nu og vil lige de Skovmærker, a har plukket, og saa ser a en gammel Mand med store lange Skjæg og en rød Lue paa Hovedet og Knæbugser nede i Moradset. Det var godt Middagstid, og det var tydeligt, a saa ham. Den saa ikke op og var ikke noget ret Menneske, men gik og syslede med sine egne Sager. Vi var over en halv Snes Børn der nede, og saa siger a: "men sikken én der gaar der nede." - "Hvor?" siger de "Der," og saa pegte a. Det første de havde set ham, saa tog vi alle sammen Flugten. Vi boede i Oldrup, og min Fader havde en Græsningslod, hvor Fårene stod. Dem skulde a ned og flytte. Men saa hørte a tit noget brumle der inde i Skoven, og a

var ræd for Aakjær Tyre og troede det var dem, og saa løb a og fik ikke Faarene flyt. En Gang lagde min Fader Mærke til det. "Hvorfor har du ikke flyt Faarene?" siger han. "Nej, a turde ikke for Tyrene." - "Tyrene, de har jo slet ikke været paa den Kant i Dag." (1)

Også om Svend Felding, der lige som Jens Kristian var født i Falling, vidste han at berette:

Svend Felding opholdt sig i Egnen omkring Aakjær. Saa en Aften han gik om efter Bilsbæk til, det er en Gaard, der ligger der omme, og kommer over den røde Bro, saa træffer han lige ved Broen saa meget et underligt Fruentimmer. Da han nu havde hilst, saa spørger hun om, hvor han vil hen. Ja, det siger han. Saa tager hun igjen Ordet og siger, at dersom han vilde hjælpe hende med at slaa en Person ihjel, han kom til paa Vejen, saa vilde hun give ham tolv Karles Kræfter. Han siger: "Ja, det er godt nok, men Kræfterne maa a have først, for det kan jo være, det er en slem én, a kommer til." - "Ja, prøv saa at drikke af den Flaske og løft saa den Sten." Den Sten var stor for Alvor, den laa paa Pladsen, det første a kan huske, og min Fader viste mig den. Men han kunne ikke løfte den. Saa drak han igjen og prøvede atter. Nu kunde han lige rokke den. Saa drak han tredje Gang, og nu kunde han temmelig let flytte den. "Nu er du Karl for at slaa ham ihjel, naar du vil. Nu kommer du først til en sort Person, den skal du ikke gøre noget, men kommer du saa til en rød Person saa herned med ham." Han gik saa videre frem og møder ogsaa en sort Person, men ham lader han gaa. Dernæst møder han den røde, og saa kløv han ham fra Ende til anden med sit Sværd, som Fruentimmeret havde givet ham, og som han siden bar. Han fik siden snak med Hende igjen, og da sagde hun: "Du begik en Fejler, og derfor skal du nu hver Dag have tolv Karles Mad." Man da han fra den Tid spiste saa meget, saa tog Herremanden paa Aakjær ham til sig, og der var han og døde. Hans Dovregryde har været paa Gaarden til de sidste Tider, og hans Sværd var ogsaa der, da a var der inde, det var et stort Sværd for Alvor. Der, hvor han slog den røde ihjel, der kom en Vej og stak op lige efter Hundslund, og den var ikke siden til at færdes ad om Natten. Svend Felding drog omkring i Egnen og vejede Vandet, og han fandt, at det Vand, der løb under den røde Bro var det letteste af alt Vand. Det var det Vand, hun havde givet ham at drikke, og saa mente han, at det var ved det, han havde faaet sine Kræfter, og derfor drak han aldrig andet end det Vand. Aaen, der fører det Vand, kaldes Ladegaardsaaen. (2)

Der eksisterer en frygtelig masse versioner af Svend Felding historien - i nogen får en sort tyr bank, i nogen er modstanderen tolv bevæbnede mænd. Nogen siger, det skete ved Mårslet, andre, at det skete ved Guldhøj, hvor der i dag er golfbane. Svend kunne sagtens fylde meget mere, end han gør her. Han var "en almindelig klejn fyr" siger en af de gamle fortællere - Ane Hansdatter fra Torrild, og til tider var det snarere hans charme og snedighed, der betones end hans råstyrke:

Svend Felding han var født på Åkjær

og blev bosiddende der som mand, og han var så snild i bygning, så ellefolkene fik lyst til ham. En aften sildig, som han red hjem, da kommer der to ellepiger hen til ham, og den ene sang for ham, og den anden bød ham drikke af et bæger. Så siger hun til ham, at nu må han ønske sig et ønske, og nærenstid han så ville tømme bægeret, skulde det gå i opfyldelse. Så ønskede han te han måtte få tolv karles styrke, og så tog han bægeret og smed drikken bag over sig, men hvor det faldt på bæstet, der sved det hår og det hele af. Så red han tvært over et fald plovjord, der kunde ellefolkene ikke følge ham. På den måde slap han fra dem. Men ellefolkene narrede ham lige godt, for der var den ulæmpe ved det, at han havde glemt at tage det fra med spisen. Da han nu havde fået tolv karles styrke, skulde han også have tolv karles mad. Den dovregryde, han fik hans mad i, har været på Åkjær og haft navnet Svend Feldings dovregryde. (3)

Svend Felding kendes også som ridder fra folkeviser, hvor han blandt andet henter dronning Jutta hjem fra Tyskland. Erik Plovpenning (Konge i Danmark 1241 - 1250) var gift med en Jutta fra Tyskland, så måske har der engang været en ridder, der hed Svend Felding, men han ligner nu ikke Jens Kristians og Anes Svend Felding ret meget.

Men der var synlige spor, der viste, at Svend var virkelig nok:

Svend Feldings træ, som han havde bundet sin hest ved, det stod nede ved Bilsbæk, men blev hugget om forrige efterår, der var mange jernringe ind i det. Svend boede i et hus tæt ved bækken. Søren Kusk sagde, at vandet i den bæk er det letteste i verden. (4)

Broen over åen ved Bilsbæk hedder stadig Svend Feldings bro, og stenene fra hans hus er stablet ved vejsiden syd for broen. Der er dem, der mener, det er resterne fra et gammelt spedalskhedshospital, og det skal de jo have lov at mene. Nu er han i hvert tilfælde død - i Spåkjær skov vest for vejen fra Åkjær til Svend Feldings bro ligger hans grav - en omtrent 5000 år gammel langdysse.

Det spøgte ved broen, som man kan se i afsnittet om Hundslund sogn, og det

Svend Feldings Bro. 1994

spøgte også på vejen mellem Falling og Åkjær. Denne vej er også blevet kaldt Svend Feldings vej, "fordi han har kjørt så meget på den". Den skulle engang have været brolagt, og her kunne man risikere at møde genfærdet af Christian Speitzer. Han myrdede med en ragekniv sine 3 sønner Jens på 11 år, Niels på 9 år og Anders på 4 år. Derefter hængte han sig og blev siden begravet i et hjørne af sin mark :

... i mange år efter hans død sagdes det, at han således kom farende i mørke nætter forbi kirkegården og derpå ad den gamle hovvej ned mod herregården, så ilden gnistrede i hestens fodspor. At vi børn var bange for at komme på dette strøg ved aftenstid, er da en selvfølge. (5)

Syd for sognet ude i havet boede der et havvæsen - en nøkke:

Syd for nævnte Halvø ude i Havet findes en Havhvirvel, som end ikke i den strengeste Vinter har været tillagt med Is. Ifølge gamle Dages Overtro skulde Nøkken eller Munken, som han kaldtes, have boet der, og det kaldes endnu Munkens Hul. En Kone og hendes Søn, der i en Snestorm gik fra Alrø over Isen for at nå til Amstrup, er forulykket der, og der skal desforuden være Flere omkomne der ved at gå over Isen. (6)

Om nøkken stadig er der, eller om den er flyttet efter, at dæmningen er bygget, vides ikke, da der jo ikke mere er nogen grund til at gå over isen.

ODDER SOGN
Rantzausgave
Drammelstrup
Pederstrup
Svorbæk
Tvenstrup
Balle
Rold
Sønder
Studshoved
Snerild
Odder
Rathlousdal
Fillerup
Rodstenseje
Ondrup
Mørsholt
Vesterskov
Randlev
1: Odder kirke
2: Tvenstrup kirke
3: Ulv kirke
4: Maria kilde
5: Ottilia kilde
6: Rathlousdal
7: Hvide grav
8: Rodstenseje
9: Præstegård
10: Mikkelsens hus
11: Schmidts hus

ODDER SOGN

Odder sogn er kommunens største, og her ligger foruden kommunens hovedby en del mindre landsbyer: Svorbæk, Balle, Snærild, Fillerup, Ondrup og Morsholt.

Odder sogn afgrænses mod øst langs Rævsåen af Nølev, Bjerager og Randlev sogne; mod syd går sognegrænsen langs de stejle skrænter ned mod Ørting mose, mod vest grænser sognet op til skovene ved Falling, Hundslund og Torrild sogne, endelig grænser sognet mod nord til Ning Herred.

Sognet deles af Odder Å i en østlig lavereliggende del med god landbrugsjord og en vestlig del med et stærkt bakket terræn. Åen har haft stor betydning for egnen, den har bl.a. tidligere dannet grundlag for hele fem vandmøller: to i Fillerup, en ved Rathlousdal og to i selve Odder by.

To store godser har præget egnens historie: Rathlousdal og Rodstenseje. Begge er opstået som udskilt fra godset Åkjær i 1660'erne.

Rathlousdal: Den første hovedbygning opførte hofjægermester Gregorius Rathlou i 1674 lige vest for landsbyen Odder. Specielt for Rathlousdal kan nævnes, at godset først knap 100 år senere end andre steder begyndte at sælge ud af sit fæstegods, nemlig i 1870'erne. Dette har blandt andet følgende baggrund. Rathlousdals ejer på landboreformernes tid var statsminister Joachim Otto Schack-Rathlou, og han tog sin afsked, da han ikke mente, at fæstebønderne var parate til selvstændighed.

Af senere ejere af godset skal her kun nævnes en enkelt, C.F.E. von Holstein-Rathlou, der betød meget for egnens udvikling ved at deltage i opbygningen af Hads Ning Herreds jernbane, Hou Havn, Torvet i Odder m.m.

Godsets gamle avlsgård brændte i 1910, den gamle hovedbygning blev nedrevet i 1950 på grund af forfald, og den nye avlsgård brændte i 1992. Så i dag er der af de gamle bygninger kun fire pavilloner i parken. Omkring godset findes en del skove.

Rodstenseje: Admiral Jens Rodsten lod hovedbygningen opføre i 1681. Godset ejede hovedparten af landsbyen Odder samt Odder kirke indtil omkring år 1800, hvor bøndergodset, som de fleste andre steder, blev solgt fra.

Odder by var for 200 år siden en landsby som alle andre i kommunen. Byen lå øst-vestvendt med bøndergårdene i den østlige del ud langs Østergade. I den vestlige ende af byen, langs vejene Nørregade og Slippen, boede husmænd, landsbyhåndværkere og jordløse arbejderfamilier. Først i 1840'erne blev der sat gang i udviklingen, og byen fik fra dette tidspunkt den førende stilling i herredet med priviligeret kro, høkerhandel og ret til afholdelse af markeder. Jernbanen etableredes i 1884, flere industrier samt et andels-svineslagteri opførtes i byen, og som et foreløbigt punktum for udviklingen anlagdes Odder Torv

med omkringliggende bygninger omkring århundredeskiftet. Op gennem dette århundrede ekspanderede byen både mod øst og mod vest. I den nordlige del er der etableret industrikvarterer, og byen er i dag kendt som en god handelsby.

Odders navns oprindelse fortaber sig i det uvisse:

Angaaende Oprindelsen til Byens Navn ere Meningerne delte, idet nogle vil udlede Navnet fra den Omstændighed, at der i Åen som gjennemløber Byen, stundom er fanget Oddere, og mene at disse i gamle Dage have været tilstede i større Antal end nu, og saaledes kunne have givet Pladsen Navn. Andre have troet, at en eller anden Kjæmpe i Oldtiden, ved Navn Od (man nævner endog Stærkod) har haft sit Hjem her og maaske grundlagt Byen. Det sandsynligste synes dog at være, at Byens Beliggenhed paa en Odde har været Oprindelsen til Navnet. (1)

Trolde og kæmper har i hvert fald spillet en væsentlig rolle i forbindelse med opførelsen af Odder sognekirke:

Efter Sagnet skal Odder Kirke være bygget af en Kjæmpe, som var saa lang, at naar han lagde sit Hoved mod Kirkedøren naaede hans Fod til den venstre (der menes nok vestre! red.) Laage i Kirkegaardsmuren.

Samtidig skal en anden Kjæmpe have bygget paa Uld Kirke, der stod ved Skjællet mellem Lundhof og Fillerup Marker og hvis Tomt endnu vises. De havde kun een Hammer, som de skiftevis benyttede og som de kastede til hinanden. Den, der byggede Odder Kirke, skal have rejst Diget om Kirkegaarden, der dengang ikke indtog saa stort et Rum som nu, og han skal dertil have benyttet en meget stor Sten der tidligere laa paa Vejen. Det er samme store Sten der findes i det sydøstlige Hjørne af Kirkegaardsmuren. Den kaldtes senere og kaldes endnu Stodderstenen. Flere Veje krydsedes der dengang ligesom nu, og naar en flok Tatere kom til Byen gjorde de gjerne Holdt der, og har Stenen vel deraf faaet Navnet. (2)

Stodderstenen står der endnu, og stedet, hvor Ulv kirke har ligget, er markeret med en sten. Der findes imidlertid også en anden forklaring på, hvordan stenen er kommet til Odder:

Paa det sydøster Hjørne af Odder Kirkegaard staar en stor Sten, der kaldes Stodderstenen. Om den fortælles der, at dengang Odder og Tvenstrup Kirker blev bygget, hvilket efter hvad der fortælles skal være udført af to Kæmper, de havde imidlertid kun en Hammer, som de maatte skiftes til at bruge. Naar den ene havde den, og den anden skulde bruge den kastede han den over til ham, men saa hændte det engang at ham i Tvendstrup skulde bruge den, men han kunde ikke faa den straks, forde ham i Odder ikke var færdig med at bruge den, herover blev han imidlertid saa vred, at han tog ovenfor omtalte Sten og kastede den efter Kæmpen i Odder. Navnet har den faaet, forde den, der hvor den staar har været en aaben Plads, hvor Sigøjnerne og andet Rakkerpak holdt til, naar de kom til Odder. (3)

Forklaringen kunne selvfølgelig være, at trolden fra Tvenstrup kirke - der i øvrigt også er nedrevet og markeret med en sten - har kastet stenen, hvorefter Odder-trolden har fundet den. Men hvis den tredje historie om stenen også skal stå til troende, begynder det at blive indviklet:

Et Sagn om en Høj i Randlev, som kaldes Troldhøj, der boede i gammel Tid en Trold. Troldene var dengang meget forbitrede paa Kirkerne. Odder Kirke var nylig blevet bygget, og da Trolden fra Troldhøj opdagede den nye Kirke, tog han i sin Harme en meget stor Sten, og slyngede den i mod Kirken, men den kom til at ligge uden for Kirkegaardsmuren, hvor den ligger endnu. (4)

Hvad der end er sket, fornemmer man helt klart, at følelserne har været i kog. Man aner konflikter mellem tro og overtro, som også kommer til udtryk omkring kilderne. I Odder sogn findes Sct. Maria kilde i Snærild og Ottilias kilde i Fillerup, som har en ganske særlig historie:

Et gl. sagn fortæller, at en ridderdatter af en forsmået bejler blev anklaget som heks, hvorfor hun blev dømt til at brændes. Da hun stod på bålet, og det allerede var antændt, udsprang på stedet en kraftig kilde, der slukkede bålet. Dette jærtegn sås som et bevis på pigens uskyld. Kilden blev efter dette anset som hellig og i besiddelse af lægedomskraft. Den var særlig søgt for hudsygdomme. Nissen-Ramten fik 1893 af en gammel skytte på Rathlousdal fortalt, at kildens vand var i stand til at helbrede mange forskellige sygdomme. (5)

Ikke langt fra kilden ligger godset Rathlousdal:

Rathlousdal ejes nu af Holstein-Rathlouerne. Over Rathlousdal hviler der Ulykke, man mener, at ingen Ejer der kan blive lykkelig. I Schack-Rathlouernes Tid skulde Hovedbygningen bygges om i Palæstil, men under dens Opførelse døde Ejerens 13 Børn efter hinanden og hans Frue blev sparket ihjel af en Hest. Kun den nederste Etage var færdig, og skyndsomt sattes Taget paa, og saaledes har det været lige siden, med den Schack-Rathlou uddøde Schackerne og Godset gik over paa Holstein-Rathlouernes Hænder. Men Ulykke viser der sig i hver af Ejernes Hæn-. (Der er vist en skrivefejl i kilden! red.) Der er ogsaa en lille graa Dame, som viser sig og spøger rundt i Bygningen. (6)

Ifølge den fremtrædende lokalhistoriker Thorvald Madsen er den "lille grå Dame" Dorthea Sofie Schack (1683 - 1771), der holder øje med, at alt går rigtigt til på godset.

Godset Rodstenseje stod ikke tilbage for Rathlousdal. Ved de hvide lergrave ved Randlevvej var det bestemt ikke trygt at færdes om natten:

Mellem Rodstenseje og Odder lige ved vejen, ligger en stor lergrav. En gang var herren på gården ude at kjøre med et stort følge, men kom bort fra vejen, og de druknede alle i graven. Siden den tid er der ofte bemærket spøgeri ved denne grav, i det nogle har set en kalv med svanehoved, andre har set en ildskikkelse færdes der, og hestene for de forbikjørende vogne er blevne stædige og vil ikke gå forbi graven..... (7)

Det er dog ikke alt spøgeri ved graven, som er så pompøst:

Et stykke vej uden for Odder, i Aarhus Amt, ved Vejen, som gaar til Randlev ligger en lille Dam. Der er engang

Rathlousdals avlsbygninger. O. 1900

under Skøjteløb et ungt Menneske faldet gennem Isen og druknet. Der gaar den Historie, at hver Nat kan man se en hvid Skikkelse svæve frem og tilbage over Vandet, og en underlig Susen kan høres i Trætoppene omkring Dammen. (8)

Der er en hvid dame på Rodstenseje. I afsnittet om Randlev sogn kan man læse, hvordan ædruelige mænd fra Randlev oplevede hendes færden mellem godset og lergraven. Der er delte meninger om damens identitet. Thorvald Madsen siger, det er Sofie Trampe (1766 - 1838), mens andre har en anden opfattelse:

En Jomfru, som tjente på Rodstenseje, havde haft Omgang med Husherren. Da den Tid nærmede sig, at hun skulle føde, lod Husherren hende mure inde i et Taarn, for at Følgerne ikke skulde komme frem.
Naar der nu bliver gjort Tyendet Uret paa en eller anden Maade, kommer Jomfruen altid om Natten og banker paa hos den, som har begaaet Uretten. (9)

Det var ikke helt ligegyldigt, om spøgelserne var jævne mennesker eller adelige - det havde bl.a. betydning for de transportformer, de benyttede sig af:

....For omtrent 10 år siden sad kokkepigen en aften omtrent ved midnatstid og ventede en del af gårdens karle hjem, som havde været i Aarhus med køer til dyrskue. Just som klokken slog 12, hørte hun en underlig larm, alle vinduer og døre i huset sprang op, og alle lys slukkedes. Hun gik da sammen med forvalteren, der just var kommen hjem, ud i døren, og de hørte nu allarm som af mange vogne, der kjørte op i gården, så ild gnistrede fra hesteskoene, og hørte folk gå op ad hovedtrappen. Næste morgen sås i gården en utrolig mængde hjulspor, og ingen tvivlede på, at det jo var den ulykkelige herre med følge, som havde besøgt Rodstenseje. (10)

Rodstenseje. O. 1890

Men adel forpligter, og levede man ikke op til kravene, greb højere magter ind:

For mange Aar siden levede der to Søstre oppe ved Odder, den ene boede på den store Herregård "Rodstenseje", hun var meget stolt og ond. Den anden derimod var Godheden selv, men meget fattig og havde mange Børn. Til Tider skete det, at hun gik op til sin rige Søster og bad om Hjælp, men der var hun aldrig velkommen, den stolte Frue sagde altid, når hun så hende komme på Vejen sammen med sine fattige Børn: "Nå, der kommer nok den So med alle sine Grise". Da skete det hverken værre eller bedre, end da hun selv fødte to Børn, havde de begge Grisehoveder. (11)

Odder præstegård. O. 1915

De to grisebørn skulle være begravet i Rodsten-familiens krypt i Odder sognekirke, hvor pastor Niels Blicher i en beretning til Kommissionen til Oldsagers Opbevaring fra 1821 nævner, at han har set to grise-lig i en kiste. Hans beskrivelse af kisten svarer godt til en af de eksisterende kister i krypten.

I samme kirke kunne man se sære ting:

En hovedløs Præst, Hr. Kresten skal ogsaa i fordums Dage have drevet sit Uvæsen i Præstegaarden; ved de store Højtider aflagde han gjerne Besøg, men det var kun Søndagsbørn der kunde see ham. (12)

I kirken var der en præst uden hoved og på præstegården var der et hoved uden præst, men de to ting havde jo ikke nødvendigvis noget med hinanden at gøre:

Der var en port i Odder præstegård, som ikke kunde lukkes, og det står i forbindelse med dødningehovedet, der lå inde ved remmen på loftet. Søren Kusk kom en aften kjørende fra Århus med den gamle pastor Ingerslev, og da det blev for sent for dem at komme her hjem til Gylling, så kjørte de ind i Odder præstegård og blev der om natten. De kjørte i en Wienervogn, og den satte han så sildig om aftenen ind i porten og lukkede den, hvorpå Søren gik hen at sove i herberget. Men midt om natten kom der én og rykkede i hans dyne, og han måtte rykke igjen af alle kræfter for at holde den tilbage. Pastor Gottschalk havde mærket uråd, og så var han stået op og forlangte, at porten skulde lukkes op, ellers vilde der ske en ulykke. Det skete da. Præsten la Cour har ladet det dødninghoved på loftet begrave.
Pastor O. Møller, Gylling.

Nu findes der ingen portdør i portåbningen, da det ingen nytte var til. Da jeg spurgte om, hvorfor denne portåbning ikke var forsynet med port, svarede man, at den vel havde været der, men aldrig kunde være lukket om natten, og derfor fjernedes den. Således står det altså for den almindelige bevidsthed. E.T.K. (13)

Der knytter sig mange beretninger til hovedet - om øksebevæbnede spøgelser - om utro præstekoner - henrettede røvere - og også mere tørre formodninger om, at det stammede fra en præstesøn, der havde benyttet det i sine lægevidenskabelige studier.

Hvad der end ligger bag historien om dødningehovedet, er dødens realitet nærværende. Det var den også for bager Schmidt i slutningen af februar i år 1900:

Da Bager Schmidt en aften ved 11 -

Rosensgade med Bager Schmidts butik. O. 1900.

Tiden sad i sin Butik, hørte han tre kraftige Slag paa Butiksdøren. Der var ingen udenfor ved Døren. Hans bedste Ven Ølhandler Andreas Mikkelsen laa alvorlig syg og døde inden 24 Timer efter dette Varsel. (14)

Bager Schmidt havde forretning i Rosensgade nr. 38, hvor man stadig kan se det skråt afskårne hjørne, hvor der var butiksdør. Ølhandler Andreas Mikkelsen var en stærk og sund mand - det eneste, han fejlede, var, at han led af en hudsygdom.

Aviserne

Det meddeles herved, at min kære Mand, Ølhandler

Andreas Mikkelsen,

i Dag er afgaaet ved Døden, 39 Aar gammel.

Odder, d. 25. Februar 1900.

Nielsine Mikkelsen,
f. Sejersen.

Begravelsen foregaar fra det gl. Kapel Søndag den 4. Marts Etterm. Kl. 3.

TORRILD SOGN
Drummelstrup
Rantzausgave
Hvilsted
Lethenborg
Tammestrup Öde
NORRE SKOV
Gesmy
Hornsholt
Torrild
Krogstrup
Assendrup
Vedsløt
SØNDERS SKOV
Fillerup
TORNSBJERG SKOV
Ballebo
Hedrup
Söderup
Oldrup
Gangsted
1: Skråning med Blide kilde
2: Grøfthøj Banke
3: Svejborg - huset

TORRILD SOGN

Torrild sogn er det vestligste sogn i kommunen og grænser mod vest og nord op til Skanderborg og Århus kommuner. Mod øst grænser sognet op til Odder sogn og mod syd til Hundslund sogn langs vandløbet Torrild Å. Hele sognet ligger på et højdedrag, og her var tidligere udstrakte skove.
Langs sognegrænsen mod nord ligger Nørreskov med Drosselmosen; i bakken ned mod mosen udspringer Blide kilde. Øst for Torrild by ligger en dalsænkning også med mose og kildevæld.

I det bakkede terræn nord for Torrild ligger en lille landsby Fensholt i kanten af skoven. Gårdene her har ikke ændret sig synderligt; det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at gårdmændene her meget tidligt (i 1777) blev selvejere.

Sognets største by Torrild ligger på et højdedrag, hvor der fra kirken og den gamle præstegård er vid udsigt over Hads Herred.

Om Torrild har sit navn, fordi Thor har været der, eller man har ment, Thor har været der, fordi byen hed Torrild, kan være svært at afgøre:

I det 14de Aarhundrede skreves Byens Navn Thorril, og Sagnet fortæller, at den skal være opkaldt efter Thor som en Gang paa en Rejse skal have lejret sig paa Skraaningen fra det Sted, hvor Kirken ligger, og ned mod den Østen for Byen beliggende Mose. (1)

Store kræfter har der i hvert tilfælde været på spil i slugten ned mod mosen:

Der boede en Dame i Fensholt, som hed Jomfru Blide, og hun skal have været meget hellig. Da hun laa paa sit Dødsleje, skal hun have sagt: "Naar mit Lig bæres op paa Torrild Kirkegaard, skal der paa det Sted, hvor Bærene sætter Kisten for at hvile sig, opvogse et Asketræ og udspringe en Kilde, som skal have Lægedom." Denne Kilde blev kaldt Blidekilde og skal have været meget søgt i gamle Dage, særlig for Øjensvaghed. (2)

Om det har været den hedenske slagsbroder Thor eller den fromme kristne kvinde, der står bag de undergørende kræfter, er ikke nemt at sige. Måske har de begge haft deres at skulle have sagt - alt efter hvad, der skulle tages vare på.

I Grøfthøj længere nede i slugten boede der puslinge, der kunne være til skade eller gavn - alt efter hvordan man behandlede dem:

Grøfthøj Banke. 1994

Der var nogle bjærgfolk i Groftebanke lidt østen for Torrild, og de havde en sti over til Blide kilde, for der hentede de vand morgen og aften. Det var nogne bitte små nogne. Gåsehjorderne, der gik med gjæssene ovre på lyngbankerne ude efter skoven, de kunde se dem hente vandet, og de kunde også høre dem slå kister i og låse. De Nedergårds mænd gik og pløjede side om side, for de havde jo ager om ager, og så fandt de en ovnrage. Så siger den første: "Nu har det Fandens troldtøj kylt deres rage herop!" Men den anden gjorde den i stand, og da han havde været hjemme og spise til onden og kom tilbage, fandt han en sigtekage. Den anden derimod mistede den bedste af sine heste. Det har Per Markmand fortalt, og det skete i hans faders drengetid. (3)

Lystige folk har de været, de små:

....Folk, som passerede der forbi ved Aftenstide, hørte undertiden den lifligste Dansemusik blandet med en Mumlen af Stemmer, der lød ud fra Højens Indre, som om det hidrørte fra et lystigt Gilde. Ved en saadan Lejlighed, fortælles der, skete det, at en Del af Bakkens Side løsnede sig, rullede over et stort Stykke af Skolelodden og langt ud i Mosen.
Siden den Tid hørte man aldrig mere noget til Bjergfolkene i "Grøftbank". (4)

Det er jo hvad, der kan ske, når man spiller høj musik! Resultatet fremgår med al ønskelig tydelighed, når man fra Skovlyvej, der fører fra Grobshulevej mod Fensholt ser ned gennem slugten mod Torrild.

Men det er ikke kun løssluppenhed, der kan udløse naturens kræfter; overdreven fromhed er heller ikke af det gode:

Der boede en kone her uden for byen, hendes mand kaldte de Svejborg-Rask, hun var 49 år, inden hun giftede sig, for hun havde sat sig for, at hun vilde ingen børn have, og derfor vilde hun først

Torrild kirke.
O. 1930

komme over hendes børneår. Så kom hun lige godt til at lave til barsel, og hendes mand bemærkede det nok. Da tiden kom, fødte hun det ene barn efter det andet, og jordemoderen, der hed Maren Knudster, hun sagde, at manden måtte helst løbe ned efter præsten og få ham til at komme og døbe dem. Så kommer han jo og forlanger ham til at døbe nogle. Præsten han hed Zimmermann, siger helt forundret: "Nogle børn!" - "Ja, min kone havde fået fem, da a gik hjemme fra, og det kommer an på, hvor mange hun har fået nu, når vi kommer hjem." Så fulgte præsten med, og da hun havde fået syv i alt, og de var blevet lagt på et tinfad og døbt. Jordemoderen var der endnu og forsikrede, at det var gået regelmæssigt til ved fødselen, så det har virkelig tildraget til, og huset har navnet Svejborg-huset endnu efter dem. Den straf skulde konen jo have, for det hun havde fattet det slemme fortsæt. (5)

Svejborg ligger lidt syd for den nuværende landevej mellem Torrild og Gjesingkrydset. Huset beboedes i Zimmermanns tid (1798 - 1813) af Søren Svejborg Knudsen, der i 1787 blev gift med Maren Mikkelsdatter. Søren var da 41 år gammel og Maren var 19. Maren fødte i perioden 1787 - 1814 11 børn, hvoraf de 6 døde i samme periode. Måske er det den samme historie, som Ane Hansdatter fortæller - rettet lidt til for at få budskabet til at gå klart igennem: Kvinder skal ikke besvære sig over den lod, de er tildelt - at sætte børn i verden - og gør de det, så skal stærke, overnaturlige kræfter nok lære dem noget andet.

TUNØ SOGN

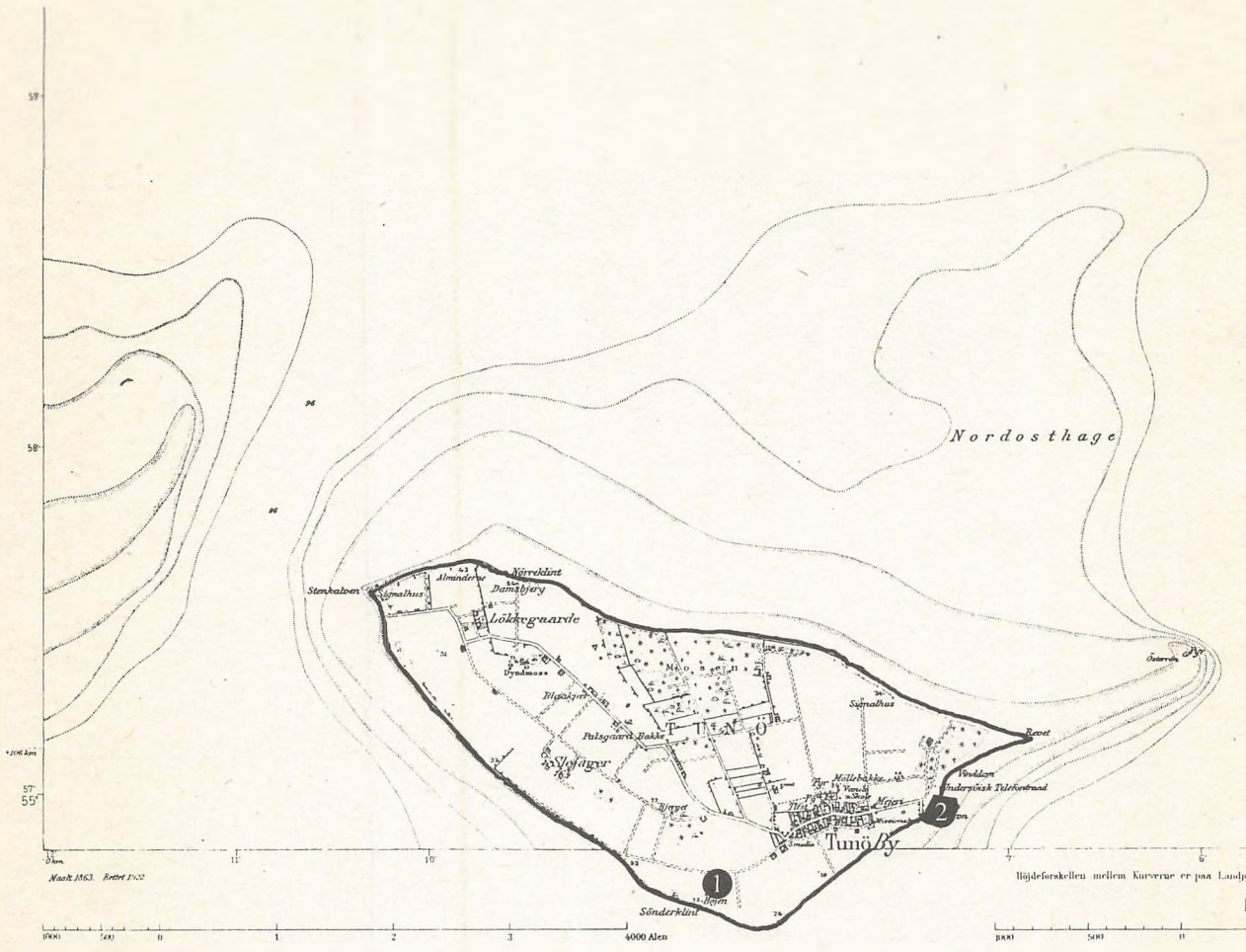

1: Højen
2: Havn

TUNØ SOGN

Øen Tunø består af to bakkedrag, hvorigennem der løber en lavning, som oprindelig (i stenalderen) var havbund. Denne er nu en mosestrækning, delvis bevokset med skov og har tjent som brændselsforsyning for øens beboere. Mod øst ender øen i et langstrakt rev, der tidligere blev brugt som afgræsningsområde. Mod nord bliver skrænterne gradvist stejlere op fra stranden for at ende i øens andet rev mod nordvest - Stenkalven. De stejle klinter fortsætter rundt om øens sydside til bugten, hvor havnen nu ligger.
Øen havde for mange år siden en del egeskov og har god landbrugsjord. Førhen var de fleste øboere beskæftiget inden for landbrug, og en del var også søfolk. Endvidere har øen haft to vindmøller.

De fleste gårde og huse har altid ligget inde i selve byen, og kun enkelte er flyttet ud. I 1852 brændte det meste af Tunø by ved en frygtelig brand, der hærgede præstegården, 16 gårde og 15 huse. Kun 4 gårde, 12 huse samt kirken med fyrtårnet gik fri. De fleste bygninger blev genopført på deres gamle plads, og byen har da også stadig det gamle landsbypræg. I dag er der ikke ret mange egentlige landbrugere tilbage. I stedet er hovednæringsvejen for flere blevet turisme, og mange af gadehusene anvendes nu som sommerhuse.

Tunøboerne har af indlysende årsager opholdt sig mere på havet end så mange andre, og på havet var der mulighed for at se havfruer:

Jens Tun og Søren Præst kom sejlende i en Baad fra Aarhus. Da de kom mellem Tun og Nordbylandet, siger Jens Tun: "Ser du, hvad der er forude?" Søren Præst ser i den opgivne Retning og opdager en Skikkelse, hvis Overkrop ligner en skjøn Kvinde med langt Haar og store Bryster. Overkroppen ragede op over Vandet, og Underkroppen, som var i Vandet, lignede en Fiskehale. "Hvad troer du, det betyder?" siger Jens Tun. Ja det vidste Søren Præst da ikke. "Det betyder Storm, og derfor er det bedst, vi skynder os at komme i Havn," siger Jens Tun, og de var aldrig saa snart komne i Havn, før en stærk Storm brød løs. (1)

Havfruer var ikke at spøge med; der var død og ødelæggelse i deres kølvand, som man kan se i beretningen om havfruen på Bjørnkjær i afsnittet om Halling sogn. At vi er i havfrueområde, kan man også erfare ved læsning af Erasmus Lätus' skrift om Christian den 4.'s fødsel og dåb fra 1577, hvor det fortælles, at en bonde fra Samsø kom til København og kunne hilse kong Frederik den 2. fra en havfrue, han havde mødt på Kyholm ved Nordsamsø, og fortælle, at der snart skulle fødes landet en ny konge. Det korte af det lange i denne sammenhæng var, at havfruen bestemt ikke blev opfattet som en repræsentant for de gode magter - tværtimod. Tunøboerne har forstået at alliere sig med de rigtige, når det gjalt trusler fra havets magter:

På en hjemrejse fra Tunø i december 1877 blev jeg vidne til en mærkelig fremfærd. Jollen havde fået fuldstændig nye sejl over sig, og da de var satte og trukne og strækkede sig for at stå rigtig smukt, spyttede folkene ind i dem tre gange, sigende: "Stå i Guds navn, stå nu støt både i storm og stille." Det var påfaldende at se de folk, der ellers særlig i en storm stoler på sig selv og så på sig selv, før de anmoder Vorherre om hjælp, i godt vejr indvie et nyt stel sejl på denne måde. (2)

Den dag i dag er der stadig mangt og meget, søfolk skal huske at gøre og ikke gøre. Man skal for eksempel ikke fløjte ombord på et skib - det bringer uheld. Ikke fordi der er nogen, der tror på det, men alligevel.

Før i tiden boede der kæmper på Tunø:

En Kjæmpe ved navn Rune havde en smuk Kone, og hende fattede en anden Kjæmpe, som hed Balder, Kjærlighed til; han havde nok også uanstændig Omgang med hende. Herover blev Rune vred og udfordrede Balder til en Tvekamp på Tunø. Her fældede Rune Balder, og han blev begravet i en Høj på den vestlige Side af Tunø, som kaldes Balders Høj. (3)

Hvilken høj det er, der omtales i sagnet, er det ikke lykkedes at finde ud af, men det kunne være den, der i dag kaldes "Højen".

ØRTING SOGN

Odder
Rathlousdal
Fillerup
Rodstenseje
Vesterskov
Ondrup
Mørsholt
Smedrup
Ørting
Vestergaarde
Østergaarde
Frekantelt
Dyrvad
Aakjær
Falling
Målskjær
Aalstrup
1: Frue kilde
2: Mølhøj
3: Helene kilde
4: Rakkerhuset

ØRTING SOGN

Ørting sogn grænser langs højdedraget mod nord til Odder sogn, langs mosestrækningen i øst til Randlev og Gosmer sogne, mod syd og vest til Falling sogn, delvis langs godset Åkjærs jorder.

Sognet domineres af den store mose- og engstrækning, der fra Odder i nord strækker sig mod vest for at løbe videre mod Åkjær og Horsens fjord. Mosen afgrænses både i nord og syd af større bakker. Mod syd findes bl.a. udsigtspunktet Mølhøj. Mosen er nu delvist afvandet, og der findes en del pilekrat i området. I bakkerne langs mosen ligger flere tidligere arbejderboliger. Familierne herfra havde for manges vedkommende deres udkomme fra tørvefremstilling.

Sognets eneste by Ørting består af en gammel og en ny bydel. Den ældste del ligger mod vest omkring kirken, den nyere mod øst, hvor en station blev anlagt i forbindelse med Odder-Horsens banen i 1904. Her omkring byggedes flere virksomheder og nye beboelser, bl.a. anlagdes et cikorietørreri.

I Ørting sogn er der hele tre helligkilder langs skråningen ned mod mosen. Ved "Halen" findes Helene kilde. Helene-navnet er knyttet til flere kilder i Danmark. Den vigtigste er den i Tibirke, hvor det fortælles, at den fromme svenske prinsesse Helena af Skøva (helgen 1194) blev slået ned af ugerningsmænd, og da hendes båre blev stillet ned, sank den i jorden, og en kilde sprang frem. Hendes mirakuløse kraft har åbenbart virket helt til Ørting. Beretningen minder meget om den, der fortælles om Blide Kilde i Torrild.

En anden kilde springer ved Mølhøj tæt ved den fredede gravhøj:

Kilden har tradition for at være meget besøgt i ældre tid, Valborg aften. På den nærliggende "Møllehøj" (52m, trig. stat.) brændtes blus. Her dansede ungdommen og morede sig natten igennem. Man tog også vand fra kilden med hjem. Men så var der en pige, der druknede sit uægte barn, født i dølgsmål, i kilden. Siden den tid ville man vide, at den, der nærmede sig det sumpede område, ville synke i jorden. (1)

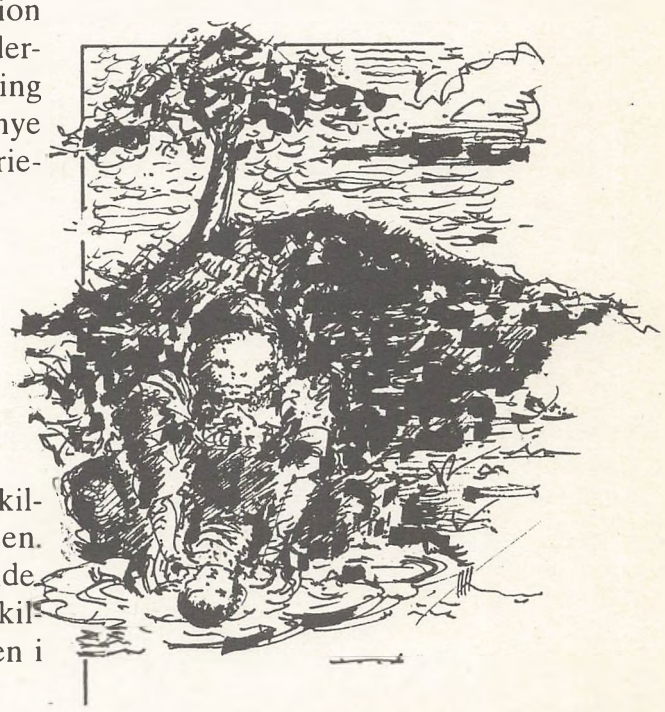

En tredje kilde, hvorom efterretningerne er noget usikre, sprang i Ørting by, og skal have heddet Frue Kilde efter den hellige jomfru.

Der er ellers ikke meget overnaturligt at berette fra Ørting, men historien om Holger Rakker balancerer lige på kanten:

Ved den venstre Side af Vejen, som skjærer Nordhulvej ved den vestlige Ende af Ørting By, ligger et lille velholdt Hus på en lille Toft, der endnu kaldes Rakkerkulen. Her boede i Slutningen af forrige Aarhundrede en Rakker, der hed Holger. Hans Forretning, der bestod i at slagte gamle og syge Heste og flaa selvdøde Kreaturer, var afskyet af Folk, og Fordommen mod Rakkerens Haandtering gik saa vidt, at den, som gav sig af med Sligt, blev anset for uærlig. Desaarsag havde Holger god Fortjeneste og var en velstaaende Mand. Gamle Folk fortalte om den Ørting-Rakker, at han mødte selv med Sølvske, Kniv og Gaffel, ikke at forglemme et sirligt forarbejdet og mægtigt Sølvbæger, medens den, for hvem han arbejdede drak af et Glas; thi en Rakker maatte ikke spise og drikke med andre Folk, og sin Haandtering maatte han øve i en Afkrog. Rakkeren, der saaledes havde Eneret paa sin Haandtering, havde altid fuldt op at bestille, og dertil kom, at førend Abildgaard grundede Veterinairskolen, fandtes ingen andre Dyrlæger her i Landet end Rakkere og Grovsmede.

Rakkerhuset i Ørting. 1994

Ingen turde modtage noget af Rakkerens Haand direkte eller levere ham noget i Haanden; den, som havde Samkvem med Rakkeren, havde sin Ære forbrudt. Saaledes hændtes det en Gang, saa vidt vides i Saxild ved en Legestue, at en Karl af en Fejltagelse i Mørket gik hen og kyssede Rakkerens Datter, der kun var tilstede som Tilskuer, istedet for sin Kjæreste. Det blev bemærket, og Karlen maatte strax som vanæret vandre med Rakkerpigen ud af Huset og drage med hende til Ørting for at tage Del i Haandværket, som han skal have været meget duelig til. Vore Fædres Fordom og Afsky for Rakkerhaandværket har tabt sig med Tiden, og Holgers Familie er forlængst uddød, eller ogsaa har den blandet sig med Egnens Befolkning. Rakkerkulen stod længe efter Holgers Død urørt; men en senere Ejer lod rydde dygtigt op i Kulen og opgravede derved flere hundrede Lispund Ben, der paa den Tid havde en stor Værdi, da det netop samtidig begyndte at blive en Handelsvare, som brugtes ved Kunstgjødningsfabrikationen. (2)

Kildehenvisninger

Den tidligst bekendte i rækken af meddelere (hvor det er relevant), samt kilde er anført. De anvendte forkortelser fremgår af litteraturlisten.

Saxild sogn
1. NFUB sd. 42.
2. Lærer N. Nielsen, Rude. HHFN sd. 64.
3. Lærer N. Nielsen, Rude. HHFN sd. 63.
4. Peter Laurids Jakobsen, Hørret Skov. DS 2 bd. VI nr. 237.
5. Erik Lund, Halling. DS 2 bd. V nr. 658.
6. Erik Christensen Lund, Rørth. HHFN sd. 66.

Bjerager sogn
1. Linde. DS 1 bd. V nr. 2106.
2. JF bd. VII nr. 211.
3. HHFN sd. 131.
4. HHFN sd. 129.
5. August F. Schmidt. ÅSÅ bd. 21 sd. 159.

Hundslund sogn
1. Niels Kjær, Aas. DS 2 bd. II,D nr. 74.
2. HHFN sd. 204.
3. HHFN sd. 206.
4. HHFN sd. 202.
5. HHFN sd. 200.
6. Jens Kr. Jakobsen, Randbøldal. DS 2 bd.V nr. 398.
7. Erik Lund, Halling. DS 2 bd. V nr. 510.
8. P. M. Pedersen, Sørup. DS 2 bd. V nr. 583.
9. HHFN sd. 189.
10. HHFN sd. 208.
11. HHFN sd. 208.
12. Niels Kjær, Ås. DS 1 bd. V nr. 2118.
13. HHFN sd. 140.
14. N. Krag. ØH 1949 sd. 140.

Gosmer sogn
1. HHFN sd. 384.
2. HHFN sd. 386.
3. N. Blicher. DS 2 bd. II,E nr. 18.
4. HHFN sd. 388.
5. HHFN sd. 385.

Halling sogn
1. Erik Lund, Halling. DS 2 bd. II,D nr. 17.
2. NFUB sd. 76.

Nølev sogn
1. Linde. DS 1 bd. II,H nr. 309.

Randlev sogn
1. Mortensen, Ondrup. HHFN sd. 104.
2. Ane Hansdatter, Torrild. DS 1 bd. I nr. 1100.
3. M. Goldschmidt. DS 1 bd. II,E nr. 111.
4. Erik Christensen, Rørth. HHFN sd. 99.
5. Erik Lund, Halling. DS 2 bd. V nr. 1100.
6. Poul Jensen, Dyngby Lund. DS 2 bd. IV nr. 939.
7. HHFN sd. 88.
8. Mortensen, Ondrup. HHFN sd. 99.
9. DF bd. I sd. 36.

Alrø sogn
1. HHFN sd. 452.
2. DF bd. I sd. 13.
3. August F. Schmidt. ÅSÅ bd. 21 sd. 159.

Gylling sogn
1. Pastor Møller, Gylling. DS 1 bd. I nr. 947.
2. Pastor Møller, Gylling. DS 1 bd. II nr. 121.

Falling sogn
1. Jens Kr. Jakobsen, Randbøldal. DS 2 bd. V nr. 1154.
2. Jens Kr. Jakobsen, Randbøldal. DS 2 bd. IV nr. 19.
3. Peder Johansen, Mos sø. DS 1 bd. I nr. 959.
4. Pastor Møller, Gylling. DS 1 bd. I nr. 962.
5. C. A. Thyregod. SG. V sd. 235.
6. HHFN sd. 233.

Odder sogn
1. HHFN sd. 17.
2. HHFN sd. 19.
3. J. Jakobsen. DFS. 1930/5 sd. 8.
4. Laura Lauersen. DFS. 1906/23 sd. 5.
5. DH sd. 226.
6. DFS. 1930/5 sd. 1.
7. Ane Birgitte Berg. DS 1 bd. 5 nr. 274.
8. Ingrid Pedersen. DFS. 1930/5 sd. 7.
9. Marie Hübschmann, Holsteinsgade. DFS. 1906/23 sd. 3.
10. Ane Birgitte Berg. DS 1 bd. 5 nr. 274.
11. Sofie Fuglsang. DFS. 1906/23 sd. 3.
12. HHFN sd. 23.
13. Pastor Møller, Gylling. DS 1 bd. V nr. 484.
14. C. Schmidt. DFS. 1906/23 sd. 5.

Torrild sogn
1. HHFN sd. 160.
2. Jørgen Mikkelsen, Torrild. DS 2 bd. III nr. 618.
3. Ane Hansdatter, Torrild. DS 1 bd. I nr. 211.
4. HHFN sd. 169.
5. Ane Hansdatter, Torrild. DS 1 bd. II,G nr. 183.

Tunø sogn
1. Ras Dam, Selsinggaarde. DS 2 bd. II,D nr. 12.
2. A. Pedersen. DS 1 bd. VII nr. 820.
3. Mikkel Sørensen. DS 2 bd. III nr. 16.

Ørting Sogn
1. DH sd. 227.
2. HHFN sd. 217.

Litteratur

Følgende kildemateriale har været anvendt ved opbygningen af den sagnsamling, der ligger til grund for TROLDFOLK. Også materiale, som er gennemset, men hvor der ikke er fundet sagn med direkte tilknytning til området er medtaget. Hvor der er anvendt genoptrykte udgaver, er det oprindelige trykkeår anført i parentes. De fremhævede forkortelser er anvendt ved kildehenvisninger i forbindelse med citater. Odder Lokalhistoriske Arkiv er forkortet OLA.

Blicher, Niels: Indberetning om Oldsager i Hads Herred, Aarhus Stift. Randlev 1821. Afskrift OLA.
Bønnelycke, Kjeld: Hads Herred før og nu. Odder 1874. **HHFN**
Grundtvig, Svend: Gamle Danske Minder. Kbh. 1854-61.
Grundtvig, Svend: Danske Folke Sagn. Kbh. 1944-48 (1839-83).
Kristensen, Evald Tang: Danske Sagn. Kbh. 1980 (1892-). **DS 1**
Kristensen, Evald Tang: Danske Sagn - Ny Række. Kbh. 1928-. **DS 2**
Kristensen, Evald Tang: Sagn og Overtro fra Jylland/Jyske Folkeminder. Kbh. 1883-. **JF**
Kristensen, Evald Tang: Skattegraveren. Kolding 1864-. **SG**
Madsen, Thorvald: Skildringer af Hads Herreds Historie. Odder 1937.
Olrik, Axel: Danske Sagn og Eventyr. Kbh. 1929.
Swane, Sigfred: Danske Helligkilder. Kbh. 1984. **DH**
Thiele, Just M.: Danmarks Folkesagn. Kbh. 1968 (1843-60). **DF**
Flere forfattere: Fra Norsminde Fjord til Uldrup Bakker. Odder 1977 (1908-09). **NFUB**
Østjydsk Hjemstavn. Århus 1936-. **ØH**
Aarhus Stifts Aarbøger. Århus 1909-. **ÅSÅ**
Afskrift af udvalgte sagn fra Dansk Folkemindesamling 1943. OLA indeholdende:
- Uhrskovs højskolestile. **DFS. 1906/23**
- Sagn og overtro i originaloptegnelse. **DFS. 1930/5**

Udvalg af baggrundslitteratur. Forslag til supplerende læsning. Udgivelsesår for anvendt udgave er angivet.

Birkelund, Merete: Troldkvinden og hendes anklagere. Kbh. 1983.
Boberg, Inger M.: Folkemindeforskningens historie. Kbh. 1953.
Boberg, Inger M.: Dansk folketradition. Kbh. 1962.
Gammeltoft, Ole: Gamle kildevæld. Kbh. 1981.
Hansen, Jens Scherup: Natursyn og planlægning. Hørsholm 1989.
Helms, Randel: Myth, Magic and Meaning in Tolkiens World. Frogmore, St Albans 1976.
Holbek, Bengt og Iørn Piø: Fabeldyr og sagnfolk. Kbh. 1967.
Holbek, Bengt: Interpretation of Fairy Tales. Helsinki 1987.
Holbek, Bengt: Tolkning af trylleeventyr. Kbh. 1989.
Hoffmeyer, Jesper: Naturen i hovedet. Charlottenlund 1984.
Lovecraft H.P.: Omnibus 2: Supernatural Horror in Litterature. London 1985.
Skjelborg, Åge: På sporet af ufonauten. Kbh. 1979.
Stensberg, Axel: Dagliglv i Danmark, bd. 5 og 6. Kbh. 1982.

SOLBJERG
MALLING
ODDER
Virring
Torrild
Hundslund
Ørting
Gylling
Hov
Saksild
Norsminde
Mariend
Ajstrup S
Kysing
Saksild Bugt
Spøttrup Strand
Dyngby Hag
Dyngby Hoved
Plejehjem
Lyngen
Trillingstenen
Søby Rev
Sondrup Strand
Amstrup Red
Lerdrup Bugt
Langøerne
ALRØ
Alrø By
Alrø Sund
GYLLING NÆS
TUNØ
Tunø By
Nørreklint
Sønderklint
Løkke-gårde
Mosen
Fyr
Hjarnø Nordøst Flak
HJARNØ
Vesterhoved
Egehoved
Løkken
Abildhoved
Henneskov Hage
Polterne
Vadegrund
Kalsehoved
Kalsenakke
Kalsemade
Gyllingnæs
Gyllingskov
Lerdrupskov
Jensnæs
Fængsel
Skovhuse
Skovrib
Skablund
Skablund Skov
Sondrup Plantage
Sondrup Oldrup Bakker
Amstrup
Lerdrup
Præstemarken
Halkær Mark
Alstrup
Alstrup Mark
Brokgraven
Heste-have
Svinballe
Torup
Tvilstrup
Falling
Malskær
Fensten
Ravnskov
Gersdorffslund
Bjørnkær Slot
Højby
Hedemark
Trekanten
Østergårde
Vestergårde
Dybvad
Tendrup
Hotel
Kærsgårde
Akær
Spakær
Heden
Tornsbjerg Skov
Oldrup Krat
Lundhoff Skov
Lundhoff
Ørting Hale
Bilsbæk
Rævsø
Sødrup
Oldrup
Hadrup
Husrækken
Storskov
Favrgård
Ondrup
Morsholt
Morsholt Mose
Randlev Mose
Over Randlev
Vester Randlev
Neder Randlev
Tingbakke
Vejlskov
Rodsteensøje
Rathlousdal
Fillerup
Skovrib
Ulvskov
Ulvsborg
Sønderskov
Dyrehave
Svanholm
Østermark
Hobbel
Rørt
Elle
Norskov
Svejgård
Spangsbro
Bjerager
Grindsnæs
Dyngby
Bovlstrup
Hylken
Præstholm Mark
Smederup
Halling
Gosmer
Ballen
Spøttrup
Egholm
Petersmunde
Tuskær
Træskov
Kroggård
Højskole
Skole
Rude
Nølev
Studshoved
Driften
Assedrup
Svendrup
Pæel
Starup
Norslund
Hotel
Fabrik
Elkær
Pedholt
Storenor
Lillenor
Ajstrup
Rughaven
Bisgård
Snovdrup
Højstrup
Malling Bjerge
Malling Nymark
Tander
Mustrup
Hede
Solbjerg
Gammel Solbjerg
Folmerbro
Pilbro
Fastrup
Fastrup Mark
Kro
Astrup
Ask
Tulstrup
Hinnedrup
Højskole
Østergård
Krekær
Brenhøj
Ballen
Rasborg
Løjenkær
Bøgeskov
Onsted
Nørreskov
Svinsager
Hvolbæk
Nødergade
Skimmelbjerg
Kanne
Drammelstrup
Rantzausgave
Pederstrup
Svortbæk
Bjergene
Lethenborg
Hvilsted
Strup Ode
Lille Kanne
Balle Findal
Balle
Rold
Sander
Rønhøj
Tvenstrup
Odder
Gjesing
Sophienlund
Nørreskov
Fensholt
Snærild
Fensholt Mark
Krogstrup
Fabrik
Heden
Ørting
Ørting Hale
Bilsbæk
Rævsø
Lavegaards Å
Akær
Spakær
Tendrup
Hotel
Kærsgårde
Vandværk
Torup
Svinballe
Havnhøj
Heste-have
Brokgraven
Tvilstrup
Falling
Malskær
Fensten
Ravnskov
Gersdorffslund
Hotel
Bjørnkær Slot
Højby
Hedemark
Trekanten
Østergårde
Vestergårde
Dybvad
Præstemarken
Halkær Mark
Alstrup
Alstrup Mark
Lerdrup
Hotel
Gylling
Amstrup
Skoven
Sondrup
Sondrup Plantage
Sondrup Oldrup Bakker
Skablund
Skablund Skov
Skovrib
Sondrup Strand
Amstrup Red
Fængsel
Lerdrup Bugt
Jensnæs
Lerdrupskov
Gyllingskov
Langøerne
Strevelshoved
ALRØ
Restaurant
Alrø By
Sønderby
Alhale
Vadegrund
Polterne
GYLLING NÆS
Gyllingnæs
Kalsemade
Kalsehoved
Kalsenakke
Polstenen
Løkken
Abildhoved
Henneskov Hage
Egehoved
Alrø Sund
Hjarnø Nordøst Flak
HJARNØ
Vesterhoved
Dybet
Søby
Sønderskov
Maisher Bæk
Rævskov
Hov
Tunø
Nørreklint
Løkke-gårde
Mosen
Fyr
Tunø By
Sønderklint
Ajstrup S
Kysing
Kysing Fjord
Norsminde Fjord
Kysing
Kysing
Kysing

Malling Mølgaard Nielsen

GAVECHECK

TROLDHØJ

En kulturhistorisk fortælling
om livet på Herning-egnen for hundrede år siden

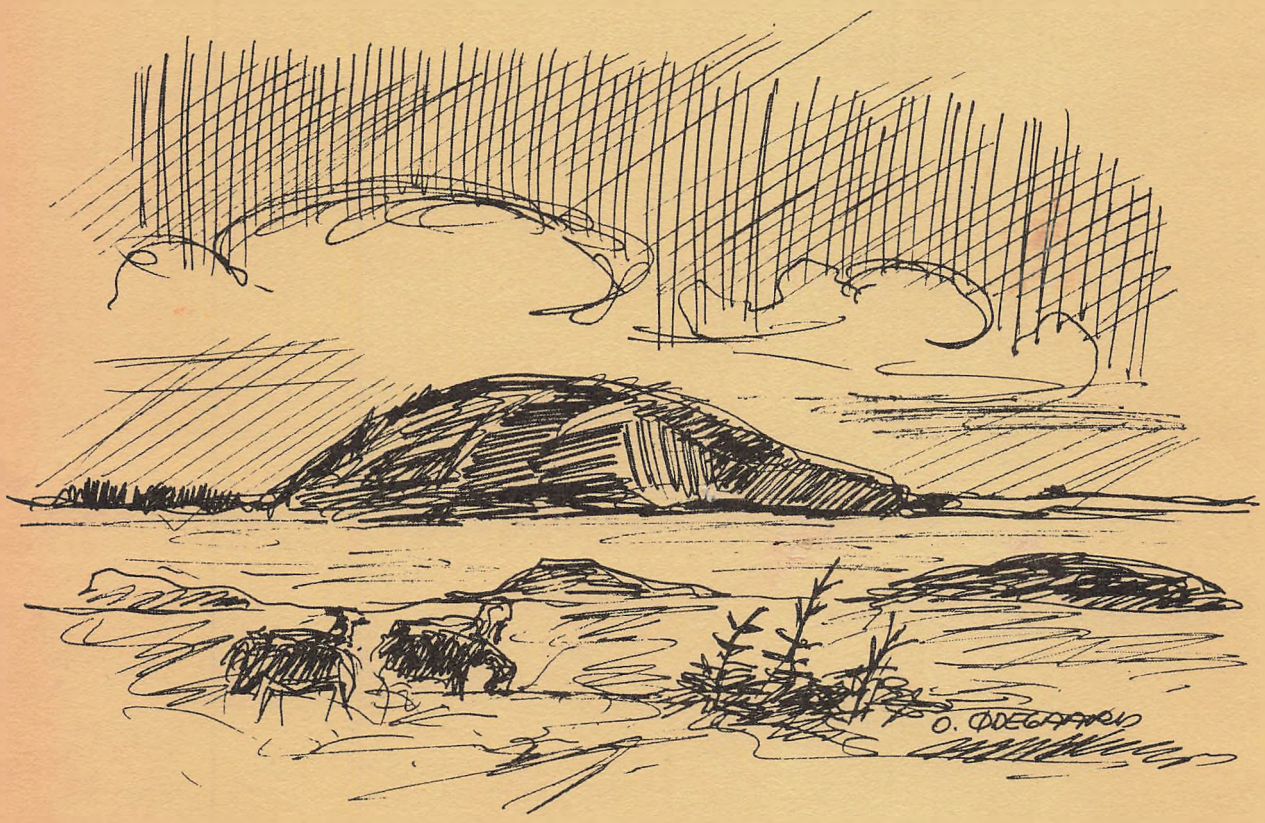

Forlaget Alheden